

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра адміністративного, господарського права та фінансово-економічної
безпеки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 081 «Право»

**Тема: «Адміністративно-правовий статус учасників процедури надання
безоплатної правової допомоги в Україні»**

Завідувач кафедри _____ д.ю.н. Гаруст Ю. В.
(підпис)

Керівники проекту _____ к.ю.н. Дашутін І. В.
(підпис)

Виконавець студент
групи Юм.з-94с _____ Усикова Д.О.
(підпис)

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально–науковий інститут права
Кафедра адміністративного, господарського права та
фінансово-економічної безпеки
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 081 «Право»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____Ю.В. Гаруст

“ ___ ” _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Усикова Д.О _____

1. Тема проекту (роботи): «Адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні»

Керівник роботи: Дашутін Ігор Володимирович, кандидат юридичних наук _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “ ___ ” _____ 20__ року № _____

2. Термін здачі студентом закінченого проекту _____

3. Вихідні дані проекту (роботи) __ (перелік основних нормативно-правових актів, які були досліджені)

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

_____ переробити назву пункту відповідно _____ до зразка _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Дашутін І. В.		
2	Дашутін І. В.		
3	Дашутін І. В.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліф. роботи	Строк виконання етапів кваліф. роботи	Примітки
1	Опрацювання матеріалу	20.08.2020 – 07.09.2020	
2	1 Розділ	07.09.2020 – 30.10.2020	
3	2 Розділ	30.10.2020 – 21.10.2020	
4	3 Розділ	21.10.2020 – 20.12.2020	
5	Підготовка до захисту	20.12.2020 – 12.02.2021	

Студент-дипломник _____
(підпис)

Усикова Д. О.
(прізвище та ініціали)

Керівники проекту _____
(підпис)

Дашутін І. В.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота визначена її метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та складається зі вступу, трьох розділів (по три підрозділи кожен), загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 112 с. Список використаних джерел включає 114 найменувань.

Актуальність. Ще нещодавно юридичні консультації та захист усіх громадян України були платними послугами, за які приходилось платити зі свого рахунку. Багато українських громадян, зокрема з числа вразливих слоїв населених пунктів, просто не мають можливості оплатити послуги адвоката, що відображалось на неможливості професійного представництва в суді. Така ситуація створювала нерівні умови та не сприяла довірі громадян до державних установ управління та, зокрема, віри у «систему справедливості», яка є важливою для розвитку ефективних механізмів реалізації демократії. З прийняттям закону України «Про безоплатну правову допомогу» в червні 2011 року Україна взяла на себе зобов'язання щодо захисту прав, зокрема, вразливих слоїв населення удосконалення їх доступу до правосуддя через надання безоплатних правових послуг. Закон передбачає попереднє відображення нової системи правової допомоги. Закон закріпив надання первинної правової допомоги з липня 2013 року. З січня 2013 року безоплатна вторинна правова допомога стала доступною для всіх затриманих осіб, що знаходяться під юрисдикцією України. Відповідно до Закону є сподівання, що безоплатна вторинна правова допомога щодо некримінальних справах набере більшого доступу для найбільш вразливих слоїв населених пунктів України в липні 2015 року. Повне введення системи повинно бути завершено до січня 2017 року. Надання безоплатної правової допомоги стало важливою зміною у достовірному забезпеченні поваги та захисту прав людини. Спеціалісти нещодавно часто вказували на невідповідність верховенства прав в Україні.

Створення систем безоплатної правової допомоги в Україні є позитивною та конструктивною відповіддю правління України на реальні потреби та

критику. Більше того, це сигналізує про новий і цільовий образний підхід до задоволення потреб вразливих верст населення в Україні.

Метою даної роботи є дослідження адміністративно - правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги. Для досягнення поставленої мети було окреслено наступні *задачі*:

- визначити становлення та розвиток інституту безоплатної правової допомоги в Україні;
- проаналізувати інституційну структуру системи безоплатної правової допомоги;
- охарактеризувати роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні;
- дослідити правові засади надання безоплатної правової допомоги;
- проаналізувати поняття, ознаки, зміст та особливості безоплатної правової допомоги;
- охарактеризувати поняття та структура адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги;
- визначити роль міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги;
- узагальнити закордонний досвід правового забезпечення процедури надання безоплатної правової допомоги та оцінка можливостей його використання в Україні;
- проаналізувати недоліки адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні та шляхи їх вирішення;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час діяльності суб'єктів – учасників процедури надання безоплатної правової допомоги.

Предметом є адміністративно-правові норми, що регламентують відносини, які виникають під час діяльності суб'єктів – учасників процедури надання безоплатної правової допомоги.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили сукупність загальних та спеціальних методів пізнання, а саме:

– в основу кваліфікаційної роботи було покладено метод системного аналізу завдяки якому було окреслено питання:

а) особливостей інституційної структури системи безоплатної правової допомоги;

б) визначено роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні;

– логіко-семантичний та діалектичний методи використовувалися під час визначення такого поняття, як «статус», «адміністративно - правовий статус», «адміністративно-правовий статус учасників» та «адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні»;

– порівняльно-правовий метод використовувався при прирівненні закордонного досвіду правового забезпечення процедури надання безоплатної правової допомоги та оцінка можливостей його використання в Україні;

– аналітичний метод було використано задля можливості узагальнення та встановлення ролі міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги;

– метод узагальнення надав можливість визначити отримані висновки здійснюваного нами наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що кваліфікаційна робота є одним із комплексних досліджень, спрямованих на характеристику існуючого адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні. Результати, що відображають наукову новизну полягають у наступному:

уперше: – запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні» та визначено його ознаки останнього;

– визначено становлення та розвиток інституту безоплатної правової допомоги в Україні;

– з’ясовано роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні

– критично оцінено недоліки адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні та шляхи їх вирішення.

удосконалено: – трактування визначень як «статус», «адміністративно - правовий статус», «адміністративно-правовий статус учасників» та «адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні»;

– дослідження інституційної структури системи безоплатної правової допомоги;

дістали подальшого розвитку: – закордонний досвід правового забезпечення процедури надання безоплатної правової допомоги та оцінка можливостей його використання в Україні;

– роль міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги.

Ключові слова: безоплатна правова допомога, адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги , правові засади надання безоплатної правової.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	9
ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ...15	15
1.1. Становлення та розвиток інституту безоплатної правової допомоги в Україні.....	15
1.2. Поняття, ознаки, зміст та особливості безоплатної правової допомоги.....	22
1.3. Правові засади надання безоплатної правової допомоги.....	27
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ПРОЦЕДУРИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	35
2.1. Поняття та структура адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні.....	35
2.2. Інституційна структура системи безоплатної правової допомоги.....	48
2.3. Роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні.....	61
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕДУРИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	71
3.1. Закордонний досвід правового забезпечення процедури надання безоплатної правової допомоги та оцінка можливостей його використання в Україні.....	71
3.2. Роль міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги.....	80
3.3. Недоліки адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні та шляхи їх вирішення.....	90
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ВСУ – Верховний Суд України

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський Суду з прав людини

КПК – Кримінально-процесуального кодексу України

ЗУ – закон України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КСУ – Конституційний Суд України

ПУ – Президент України

п. – пункт

пп. – підпункт

р. – рік

ст. – стаття, століття

ч. – частина

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ще нещодавно юридичні консультації та захист усіх громадян України були платними послугами, за які потрібно було сплачувати зі свого рахунку. Багато українських громадян, зокрема з числа вразливих верств населення, просто не мають можливості сплатити за послуги адвоката, що призводило до неможливості професійного представництва в суді. З прийняттям закону України «Про безоплатну правову допомогу» в червні 2011 року Україна взяла на себе зобов'язання щодо захисту прав, зокрема, вразливих верств населення удосконалення процедур їх доступу до правосуддя через надання безоплатних правових послуг. Закон передбачає попереднє відображення нової системи правової допомоги. Закон закріпив можливість надання первинної правової допомоги з липня 2013 року. З січня 2013 року безоплатна вторинна правова допомога стала доступною для всіх затриманих осіб, що знаходяться під юрисдикцією України. Відповідно до вказаного Закону є сподівання, що безоплатна вторинна правова допомога щодо некримінальних справах набере більшого доступу для найбільш вразливих слоїв населених пунктів України в липні 2015 року. Повне введення системи повинно бути завершено до січня 2017 року. Надання безоплатної правової допомоги стало важливою зміною у забезпеченні поваги та захисту прав людини. Науковці та фахівці-правники нещодавно часто вказували на невідповідність верховенства прав в Україні.

Створення систем безоплатної правової допомоги є позитивною та конструктивною відповіддю України на реальні потреби та критику. Більше того, це сигналізує про новий і цільовий підхід до задоволення потреб вразливих верств населення в Україні. Водночас, існуюче правове забезпечення адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні є недосконалим та потребує уваги, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Ступінь розробленості теми в юридичній літературі. Загальні питання, стосовно адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової досліджувалися такими науковцями, як Попелюшко В. О., Чубатий М., Гловацький І. Ю., Сафулько С. Ф., Гончаренко В. Г., Шкарупа В. К., Грошевий Ю. М., Сірий М. І., Фурса С. Я., Маляренко В. Т., та інші.

Науково-теоретичною базою цієї кваліфікаційної роботи слугували праці таких відомих вчених і науковців, як М. О. Польська, А. В. Джуська, Т.Б. Вільчик, О.Г. Яновська, Н. А. Артем'єва, Зейкан Я. П., Н. В. Волкова, В. С. Личко, Н. В. Хмелевська, В. В. Горкава, Я. В. Ващук, О. В. Крикун, О. В. Кузьменко та інші.

Метою цієї роботи є дослідження адміністративно - правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги. Для досягнення поставленої мети було окреслено наступні **задачі**:

- дослідити етапи становлення та розвитку інституту безоплатної правової допомоги в Україні;
- проаналізувати інституційну структуру системи безоплатної правової допомоги;
- охарактеризувати роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні;
- дослідити правові засади надання безоплатної правової допомоги;
- проаналізувати поняття, ознаки, зміст та особливості безоплатної правової допомоги;
- охарактеризувати поняття та структуру адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги;
- визначити роль міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги;
- узагальнити закордонний досвід правового забезпечення процедури надання безоплатної правової допомоги та оцінка можливостей його використання в Україні;

– визначити недоліки адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні та запропонувати шляхи їх вирішення;

Об’єктом є суспільні відносини, що виникають під час діяльності суб’єктів – учасників процедури надання безоплатної правової допомоги.

Предметом є адміністративно-правові норми, що регламентують відносини, які виникають під час діяльності суб’єктів – учасників процедури надання безоплатної правової допомоги.

Методологічну основу дослідження становили сукупність загальних та спеціальних методів пізнання, а саме:

– в основу кваліфікаційної роботи було покладено метод системного аналізу завдяки якому було окреслено питання:

а) особливостей інституційної структури системи безоплатної правової допомоги;

б) визначено роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні;

– логіко-семантичний та діалектичний методи використовувалися під час визначення такого поняття, як «статус», «адміністративно-правовий статус», «адміністративно-правовий статус учасників» та «адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні»;

– порівняльно-правовий метод використовувався при порівнянні закордонного досвіду правового забезпечення процедур надання безоплатної правової допомоги;

– аналітичний метод було використано задля можливості узагальнення та встановлення ролі міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги;

– метод узагальнення надав можливість визначити отримані висновки здійснюваного нами наукового дослідження.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у тому, що її висновки та пропозиції не лише дають змогу для подальшого теоретичного

дослідження кола питань, пов'язаних із адміністративно-правовим статусом учасників процедури надання безоплатної правової допомоги, але й у можливості використання роботи й окремих положень автора у розробці пропозицій до багатьох відповідних правових актів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що кваліфікаційна робота є одним із комплексних досліджень, спрямованих на характеристику існуючого адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні. Результати, що відображають наукову новизну полягають у наступному:

уперше:

- запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні» та визначено його ознаки;
- визначено особливості становлення та розвитку інституту безоплатної правової допомоги в Україні;
- з'ясовано роль та місце учасників процедур надання безоплатної правової допомоги в Україні
- оцінено недоліки адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні;

удосконалено:

- трактування визначень як «статус», «адміністративно-правовий статус», «адміністративно-правовий статус учасників» та «адміністративно-правовий статус учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні»;
- дослідження структури системи безоплатної правової допомоги;

дістали подальшого розвитку:

- питання закордонного досвіду правового забезпечення процедур надання безоплатної правової допомоги;
- питання міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота визначена її метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та складається зі вступу, трьох розділів (по три підрозділи кожен), загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 112 сторінок. Список використаних джерел включає 114 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

1.1. Становлення та розвиток інституту безоплатної правової допомоги в Україні

Як відмітив Цицерон: «Не знати історію - значить завжди бути дитиною» [1, с. 315].

Так у юридичній науці питання історичних аспектів становлення права на правову допомогу та адвокатури в Україні, яка являє собою спеціалізовану структуру з надання правової допомоги розглядалися в працях таких авторів, як: Попелюшко В. О., Чубатий М., Гловацький І. Ю., Шкарупа В. К., Шибіко В. П., Святоцький О. Д., Медведчук В. В., Дубинський А. Я., Смітєнко З. Д., Михєєнко М. М., Бова Є. Ю., Кудрявцев В. Л., Ківалов С. В., Варфоломеєва Т. В., Зейкан Я. П., Гончаренко В. Г., Гончаренко С. В., Грошевий Ю. М., Маляренко В. Т., Маркуш М. А., Сафулько С. Ф., Сірий М. І., Фурса С. Я., Фіолєвський Д. П. та інші.

До основних та невід'ємних прав людини, проголошених Конституцією України, є право на отримання правової допомоги [2, с. 23].

За вступу України до Ради Європи в листопаді 1995 року, прийняття на себе зобов'язання побудувати демократичне правове державне управління, розробити нове законодавство, провести ряд реформ, створених на захисті прав людини укріплення демократичних інститутів, підписання та ратифікація ряду міжнародних актів, - все це обумовило, що саме Міністерство юстиції України виступило головним державним органом при забезпеченні реалізації державної правової політики у сфері надання безкоштовних правових допомог.

Об'єднання реалізації права на правову допомога є стародавньою, постійною і, можливо, однією з найважливіших функцій адвокатури. Історичні корні цього явища входять з давніх давен - правова допомога була завжди і повсюди, де існує право, незалежно від епохи, країни, цивілізаційної приналежності того чи іншого суспільства.

В історичних джерелах та юридичній літературі знаходиться інформація про стосунки в різні історичні періоди та у багатьох країнах надання правової допомоги вразливим верствам населення, дає підставу скласти висновок про постійну опіку заступництвом бідних, хворих, літніх людей, хто самотійно не може захистити своїх прав і вимагають професійного захисту та юридичної поради. В цьому випадку йдеться про безкоштовну правову допомогу. Але держава у таких питаннях зазвичай нічого не робить і стоїть осторонь - коли юридична спільнота втрачає відчуття реальності у фінансовій сфері можливості своїх співгромадян і проявляють здатність самотійно ефективно виконувати свою природну функцію, втручання зі сторони законодавця, як правило, ставала неминучою [3, с. 12].

Інститут захисту прав громадян виник з низького рівня соціального розвитку, задовго до створення Міністерства юстиції те як ми знаємо ще сьогодні, пройшов довгий і тернистий шлях свого становлення серед усіх народів світу. Цей процес розпочався з народження ораторів у королівствах Зулу та Бечуань, які могли мислити і говорити, щоб захищати не власні, а чужі інтереси. Каффіри (Південно-Східна Африка) позивач прийшов до суду зі своїми родичами, який виконував функцію захисту. У Китаї родичам та друзям обвинуваченого також було дозволено захищати його інтереси. У Туреччині існували так звані муфтії - експерти з ісламу права, обов'язки яких полягали у наданні юридичних консультацій зацікавленим сторонам. Стародавні євреї могли бути будь-яким захисником охоче. Юридична допомога дозволялася і навіть вважалася священною. Яскравим прикладом допомоги можуть бути Стародавня Греція та Рим. Вже у VI-IV ст. до н. е. в Афінах визнав право обвинуваченого мати захисника, у зв'язку з цим це стало необхідним ті особи, які добре знали звичаї та закони і може надати юридичну допомогу. Це були логографи та диктограф, чиї обов'язки були збір необхідного для цього матеріалу попереднє вивчення справи, а також при виборі найбільш вигідного виду скарги. Логографи писав промови для клієнта, вивчав та оголошував перед судом [4, с. 22].

Саме в римському праві сформувався наступний етап розвитку інституту захисту - меценатський інститут. На цьому етапі вже починають говорити про юридичний інститут, тому що відносини між клієнтом і покровителем (захисником) вже не обмежуються сімейними відносинами, але засновані на взаємних послугах та їх оплаті. На перші етапи розвитку інституту меценатства, меценат допомагав у суді без винагороди, але з часом діяльність мецената стала професією, за яку плата була занадто висока. І реакція держави негайна: заборона отримувати таку винагороду була встановлена законом Марка Зінція (204 р. до н. е.) Слід розглядати як захист для тих, хто просили допомоги у веденні справ у суді.

У Київській Русі інститут охорони та писаного права розвивається в особливих історичних умовах громадського життя, тобто функції громади здійснювали захист, звинувачення та покарання. Бажання вирішити протиріччя між громадами шляхом судового розгляду, а не шляхом війни, робить це необхідним державні судові органи. Ці органи діяли так, що могли вирішувати справи самостійно або через постійних посадових осіб, які діють від імені князя; бояри - мають право судити окремо або разом з князем; віче - для їх розгляду подаються справи про державні правопорушення.

Суд, як соціальний інститут, з'явився пізніше. Вже на цьому етапі відчутна активна участь держави в захисті потерпілої сторони, вона полягає у забороні потерпілому звільнити злочинця від покарання за мировою угодою [5, с. 614].

Родичі, друзі та сусіди виконували роль захисників партії, «послух» (свідки гідного життя) і «Відокі» (свідки суперечливого факту), з цього випливає, що захисна роль родичів втратила своє значення, це підтверджує стаття 45 Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПК) 2012, де зазначено, що захисник може бути просто юристом. Відповідно до статті 44 КПК близькі родичі або члени сім'ї можуть бути лише законними представниками неповнолітній, недієздатний або обмежено дієздатній особі [6].

За часів судочинства Київської Русі видача судових листів починалася поступово сформувала процесуальні вимоги, що дав початок виникненню основ сучасного права.

В Україні найбільш значущим і систематизованим законом, згідно з яким держава жила в період литовсько-російських днів, було третє видання Литовського статуту, основним джерелом якого були «Руська правда» та Магдебурзьке право. Литовський статут мала особливе значення для розвитку права в Україні. Третій Литовський статут детально встановлював процедуру судочинства захист, кожен міг бути захисником особа (навіть не шляхта), за винятком духовенства та судового персоналу замку і земські суди у своїх округах [7, с. 4].

Наступний період розвитку права в Україні пов'язаний з появою проекту кодексу українського законодавства під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743), який однак царський уряд ніколи не приймав мала широке застосування на практиці. Саме в «Права, за якими судиться малоросійський народ» приділяли значну увагу багатьом аспектам надання правової допомоги у кримінальному провадженні. У цей час, зокрема у великокнязівському - господарському, а також у земських судах, з'являється новий тип професійного адвоката – «прокурор або представник» - до якого пред'являються високі вимоги. Ними можуть бути тільки чоловіки без будь-яких відхилень, дорослі, християни, психічно та фізично сильні, світського походження. Слід зазначити, що для бідних людей, вдів та сиріт, які не могли захищатися самостійно, передбачався спеціальний захисник уряду. І хоча загалом робота захисників була оплачена, але зазначений законопроект передбачав надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим, вдовам та сиротам.

У Російській імперії право на юридичну допомогу надійшло з Судовими грамотами 1864 року, почалася судова реформа 1864 року основи компетентної та самоврядної організації захисників, які були розділені на дві групи: адвокати,

які забезпечували захист на професійній основі, та приватні адвокати, які займаються цією практикою індивідуально [8].

На відміну від журі адвокатів, які мали право виступати в будь-якому суді Російської імперії, приватні адвокати могли виступати лише в судах, їм видавали відповідний дозвіл. Для тих, хто не уклав угоду з присяжним адвокатом, суд призначив його «на підставі закону про бідність». Для ведення цивільних справ осіб користувався правом бідності, задуманим адвокат Радою адвокатів. Обов'язок вести такі справи, в тому числі злочинців, вважалася однією з найважливіших функцій присяжної адвокатської діяльності .

Подальший розвиток досліджуваного інституту захисту відбувається для українського права у складних історичних умовах, які визначаються особливостями формування права Радянської України. Після возз'єднання українських земель з радянськими, юридична діяльність України регулюється єдиним законодавством СРСР.

12 вересня 1928 р. Колегіум Народного комісаріату юстиції УРСР прийняв постанову «Про реорганізацію колегій захисників» [9].

Згідно з яким робота членів коледжів захисників переведені на колективні форми організації, і приватна практика була ліквідована.

За допомогою колективних методів колегіумів коло громадян розширилося, кому надавалась правова допомога, зосереджена робота державних установ та організацій щодо юридичного обслуговування громадян. Насправді така система діяла до 90-х років ХХ століття.

Отже, спостерігаючи за історією розвитку та формування інституту захисту як такого, нижчих щаблях людської культури і до досягнення повного розвитку в цивілізованих селах закріплені за відповідними органами та установами, функції забезпечення реалізації права громадян на правову допомогу, в тому числі права бідним на безоплатну правову допомогу. Основною формою правової допомоги є сімейна форма захисту, яка поступово переходить до сторонніх осіб та отримує державні гарантії. Проголошення незалежності в 1991 році України, а отже, розвиток демократичного

верховенство права, запровадження політичної, економічної та правової реформи призвели до необхідності кардинальних змін у діяльності держави загалом і в системі допомоги зокрема. Право на правову допомогу знайшло свій шлях до законодавчого закріплення у статті 59 Конституції України, яка була прийнята 28 червня 1996 року [10].

Забезпечення реалізації права на юридичну допомога не тільки конституційно-правовий обов'язок держави, а також дотримання міжнародно-правового зобов'язання України відповідно до положень Загальної декларації права людини 1948 року, Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположні свободи 1950 року [11].

2 червня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набрав чинності 9 липня 2011 року. Цей Закон визначає зміст права на безоплатну первинну та вторинна правова допомога, порядок реалізації права на безоплатну правову допомогу, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги [12].

5 липня 2012 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Адвокатуру та адвокатську діяльність», яка спрямована на підвищення ролі адвокатської професії в суспільстві як гарант конституційних прав і свобод людини і громадянина, і інститут примусового виконання закону особи для правової допомоги [13].

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2013 року затверджена Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013- 2017 рік. Метою Програми є розробка та здійснення комплексу правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги особам, які на неї мають конституційне право і потребують такої допомоги [14].

На сьогоднішній день формування системи безкоштовної правової допомога, а отже, забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, є

головним напрямком діяльності Міністерства правосуддя України як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та здійснення державної правової політики [15].

Отже, дослідженням виявлено, щоб забезпечити реалізацію права на правову допомогу на всіх етапах розвитку нашої країни та інших держав. Наразі актуальними завданнями законодавця є заповнення права на правову допомогу повністю у всіх сферах суспільного життя. Існування закону для захисту права недостатньо, потрібно вдосконалити систему правової допомоги, яка вже існує за допомогою створення ефективного механізму реалізації права на правову допомогу з метою забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

1.2. Поняття, ознаки, зміст та особливості безоплатної правової допомоги

На сьогодні у вітчизняній науці адміністративного права відсутня усталена позиція щодо розуміння поняття «правова допомога». Більшість авторів дотримуються точки зору щодо доцільності розгляду поняття «правова допомога» широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні правова допомога - це діяльність спрямована, на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів заінтересованих суб'єктів, яка здійснюється уповноваженими на те особами і органами в порядку та у видах, не заборонених законодавством, пов'язана із застосуванням правових норм; у вузькому розумінні - це правові заходи, що здійснюються уповноваженими суб'єктами, спрямовані на конкретну особу, яка перебуває у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги з метою правильної орієнтації в чинному законодавстві, виховання звички свідомого виконання правових норм, що сприяє поліпшенню її життєдіяльності та соціальної адаптації [16, с.13].

Правова допомога, вважає В. С. Наливайко, - це насамперед правове поняття, закріплення якого в Основному законі має на меті забезпечити

єдність нормативного змісту правової допомоги в державі та мінімальний рівень її гарантії, незалежно від суб'єкта юридичної підтримки і предметної спеціалізації конкретних правовідносин, з якими пов'язане її надання [17, с 17].

Під правовою допомогою О. В. Кузьменко розуміє можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентне ухвалювати рішення у цивільних та адміністративних справах тощо [18].

О. А. Бранчук та М. С. Демкова, Досліджуючи проблеми інституту правової допомоги в Україні та зарубіжних країн пропонують визначити правову допомогу як будь-який дії, що мають правовий зміст і вчиняються визначеним у законі суб'єктами, які мають відповідний рівень освіти, прямо спрямовані та захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою, та мають відповідати принципам їх надання.

На думку, В. Г. Андрусіва, правова допомога - діяльність, прямо спрямована реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів заінтересованих суб'єктів, яка здійснюється уповноваженими на це органами або особами на підставах, у порядку та видах не заборонених Конституцією та законами України [19, с.130].

Ю. Т. Шрамко пропонує розглядати правову допомогу як дії, спрямовані на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів особи яка звертається за допомогою; такі дії повинні відповідати визначеним принципам їх надання, вчинятися зазначеним суб'єктами, які мають відповідний рівень кваліфікації [20].

Отже, єдиного розуміння поняття «правова допомога» не знайдено. Науковці різних галузей права правовою допомогою найбільш часто розуміють:

- допомогу, яка надається лише у випадку захисту від обвинувачення в кримінальних справах тільки адвокатами;
- будь-який вид правових послуг, за винятком захисту особи від обвинувачення у кримінальних справах, який є правовою допомогою поняттям і не включається до останнього [21];

- будь-яка допомога правового характеру, що безоплатно на підставах визначених законом та суб'єктами, передбаченими в законі. За критеріями платності (безоплатності) правова допомога відрізняється від правових послуг, які завжди надаються на платній основі [22];

- будь-який вид допомоги, який надається адвокатами, на відміну від правових юристів, які не є адвокатами та юридичних осіб приватного права, що надають правові послуги. Це пояснюється тим, що діяльність адвокатів не є підприємницькою, тоді як фахівці у галузі права та юридичні фірми з метою отримання прибутку і їх діяльність є підприємницькою .

Характеризуючи складову правової допомоги - безоплатну правову допомогу, визначимо яка правова допомогу, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місце бюджетів та інших джерел під безоплатною правовою допомогою потрібно розуміти професійну, гарантований державою діяльності відповідних спеціалістів щодо надання правових послуг на безоплатній основі, спрямованих на реалізацію та захист прав, свобод законних інтересів осіб які звернулися за допомогою.

Законодавці класифікували безоплатну правову допомогу на безоплатну первинну правову допомогу безоплатну вторинну правову допомогу. Безоплатна первинна правова - це вид державної гарантії, що полягає у інформуванні особи про її права та свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [23].

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складання заяв, скарг та документів правового характеру, крім документ процесуального характеру;

- надання допомоги забезпечення доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Безоплатна вторинна правова допомога - це вид державної гарантії, що полягає у створенні різних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Включає такі види правових послуг:

- захист від обвинувачення;
- здійснення представництва інтересів осіб, що має право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- склад документів процесуального характеру [24] .

Таким чином, зміст безоплатної правової допомоги становлять: консультативні види безоплатної правової допомоги; представницько - захисні види безоплатної правової допомоги; забезпечення захист осіб у кримінальному процесі.

Сутність безоплатної правової допомоги утворює систему систему суспільних, що виникають у результаті звернення визначених законом осіб до уповноважених органів, посадових з метою отримання кваліфікованої правової послуги на безоплатній підставі.

Наступною складовою сутності безоплатної правової допомоги є правові послуги, на законодавчому рівні закріплено поняття «юридичні послуги». Наприклад, закон України «Про соціальні послуги» під юридичними послугами розуміє прозоре надання консультацій з питань чинного законодавства, захисту прав та інтересів осіб, які перебували у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій стосовно цієї особи.

У законодавстві, юридичній літературі терміни «правова допомога» і «юридична послуга» використовуються досить часто. Проте значення їх настільки різні і суперечливі, що в одних випадках виникає думка, що ці терміни тотожні, інших - діаметрально протилежні, в третіх - мають

підлеглий характер, що значно ускладнює процес їх понятійного визначення і вживання.

На думку Т. Л. Пухової, якщо правова допомога надається на платних підставах, то вона визначається як «юридичні послуги» [25].

Разом із тим, С. В. Гонтаренко та Є. Ю. Бова акцентують увагу на тому, що Конституція України покладає на адвокатуру надання правової допомоги, а не виконання послуг.

Чіткість у регулюванні дискусійних питань вносить Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який надає перелік правових послуг, до яких відносить: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органів, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної допомоги та медіації.

Отже, важливим аспектом надання безоплатної правової допомоги в Україні є руйнування стереотипу «елітарності і недоступності» допомоги юриста (адвоката). Думка, що сформувалася у більшості, про адвокатуру як про «допомогу багатим» веде до декількох негативних моментів. По-перше, зміцнення віри в свою соціальну беззахисність у більшості громадян і, як наслідок, зростання незадоволення ситуацією в державі. По-друге, спроби, самостійного захисту своїх прав в судах і установах державної влади та місцевого самоврядування, на елементарних правових знаннях. Такі спроби є причиною гігантських черг у коридорах судових і державних установ. Перевантаження наших судів можна буде уникнути, коли людина попередньо буде звертатися за консультацією до центрів безоплатної юридичної допомоги [26].

Зробимо висновок, безоплатна правова допомога слугує для забезпечення кваліфікованого захисту прав людини. Дає гарантію для реалізації права на отримання саме кваліфікованої безоплатної правової допомоги, держава

зобов'язана, по-перше, створити умови, що сприяють підготовці кваліфікованих юристів для надання зацікавленим громадянам різних видів правової допомоги, і, по-друге, встановити для цієї мети певні професійні й кваліфікаційні критерії та вимоги. Введення такої системи безоплатної правової допомоги в Україні є необхідним кроком для наближення нашої держави до європейських та світових стандартів щодо забезпечення права людини на захист своїх інтересів.

1.3. Правові засади надання безоплатної правової допомоги

Конституція України в ч. 1 ст. 59 гарантує кожному право на правову допомогу. Більше того, у випадках, передбачених законом, ця допомога може надаватися безкоштовно. Кожен може вільно обрати захисника своїх прав.

Конституційне право на кваліфіковану правову допомогу включено в правову установу права та свободи людини та громадянина, лежить в основі правового статусу особи, а також може розглядатися як один з важливих принципів безпосереднього адміністративного судочинства. Це право, з одного боку, є одне з найважливіших прав людини і громадянина, а з іншого боку, є гарантією дотримання комплексу інших прав.

Останнє пов'язано з тим, що діяльність державних органів, які беруть участь у сфері адміністративного судочинства, пов'язана з правовою нерівністю учасників адміністративних відносин.

Відсутність права на кваліфіковану юридичну правову допомогу запускає механізм дії конституційного та законного права на рівне ставлення відповідно до закону. Принцип рівності перед законом втрачає юридичну силу, якщо особа не має можливості захистити свої права.

В Україні право на правову допомогу по суті закріплено лише на рівні Конституції без подальшого тлумачення ст. 59 Основного закону. Крім того, у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р.

використовується термін «правова допомога», а також у Законі України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. [27].

У Законі про безоплатну правову допомогу вищезазначена допомога визначається як надання юридичних послуг, які спрямовані на надання реалізація прав і свобод людини і громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення на випадок порушення.

Тобто, правова допомога надається у формі юридичних послуг, в свою чергу, здійснюються у формі: надання правової інформації, консультації та роз'яснення з правових питань; складання заяв, скарг, процесуальних та інших юридичних документів; впровадження представництва інтересів особи в судах, інших державних органів, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; безпеки захисту людини від звинувачень; забезпечення допомоги людині у забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації (пункт 4, частина 1 Ст. 1 Закону) [28].

Допомога юристів включає реалізацію представництва в суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами (ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [29].

У рішенні Конституційного Суду від 16.11.2000 р. у випадку права на вільний вибір захисника, зазначається, що будь-яка особа має право для правової допомоги як конституційний припис. Право на захист, зокрема, може реалізувати фізична особа в адміністративному судочинстві; право на правову допомогу гарантується Конституцією України як здатність особи отримувати юридичні послуги [30].

Загалом, право на правову допомогу в контексті дослідження можна визначити як загальне право, покликане забезпечити правовий захист прав людини в адміністративному судочинстві та інших провадження і здійснюється у формі: надання юридичної консультації та поясненнях, в тому числі безкоштовно, складання заяв, скарг та інших документів, які мають юридичну силу, здійснення представництва в суді та інших державних органах. А. В. Кузьменко зазначає, що законодавство України консолідує потрібну правову

систему допомоги. А. В. Кузьменко розуміє правову допомогу як здатність особи використовувати або захищати свої права в будь-яких судах, компетентний вирішувати питання цивільного, адміністративні тощо справи [31].

Отже, підсумовуючи вищесказане можна виділити кілька основних форм правової допомоги, що надається учаснику в тому числі адміністративного провадження: надання консультацій, складання юридичних документів та юридичне представництво. Процесуальне представництво здійснюється представником процесуальних прав і свобод особи, яку він представляє в адміністративному судочинстві. Недієздатна або частково дієздатна особа, яка є стороною (третя особа) в адміністративному провадженні може реалізовувати своє право на судовий захист виключно через представника. Відповідно до ч. 1 ст. 56 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС), сторони, а також треті особи можуть брати участь у адміністративному провадженні особисто та (або) через представника. Представником може бути фізична особа, яка відповідно до ч. 2 ст. 48 КАС України має адміністративно-процесуальну дієздатність.

Характерною особливістю законного представництва є те, що воля представника для встановлення внутрішніх правовідносин має значення, оскільки воно виникає на підставі адміністративного акта, прямого припису закону і є обов'язковим.

Функція представлення доручена інституту адвокатури і надання легальної допомоги в процесі вирішення справ у судах [32].

Зокрема, у п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначається як тип адвокації, що полягає у забезпеченні захисту прав, свобод та законних інтересів особи, яка бере участь у ньому, адміністративна відповідальність при розгляді справи про адміністративне правопорушення.

Адвокат може надати правову допомогу як на платній, так і на безкоштовній основі.

У разі надання платної допомоги витрати пов'язані з оплатою допомоги адвоката або іншого спеціаліста в галузі права, надають правову допомогу за договором, несуть сторонами відповідно до ст. 90 Закону.

Повноваження адвоката як представника може бути засвідчена наказом, довіреностями органу (установи), уповноваженого законом надати безкоштовну правову допомогу, або договір про надання правової допомоги. До договору повинно супроводжуватися витягом з контракту, який визначає повноваження адвоката як представника або обмеження його прав для здійснення певних процесуальних дій (частина 5 Ст. 58 КСУ).

В Указі Президента України «Про концепцію формування системи безкоштовна правова допомога в Україні» від 9 червня 2006 р. № 509/2006 правова допомога поділяються на первинні та вторинні [33].

Безкоштовна вторинна правова допомога включає підготовку процесуальних документів, захист від обвинувачення, представництво особи в судах та інших державних органах.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини та статті 6 Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод потребує забезпечення законності, і допомога правосуддю повинна визначатися, серед іншого, виходячи із: складності правових норм та фактичних обставин справи; складні життєві обставини, в яких опиняється людина.

Загалом, європейський підхід до цього питання надання безоплатної правової допомоги полягає у невід'ємності реального права на правову допомогу від права на реальний доступ до суду, що, у свою чергу, є ключовою складовою права на справедливий та публічний розгляд справи протягом розумного строку, незалежного та неупередженого судового розгляду [34, с.199].

Поняття правової допомоги та юридичних консультацій як основний підхід до їх розуміння вплива в принципі відображення в резолюції «Про безоплатну правову допомогу та юридичні консультації», прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи 2 березня 1978 р.:

1) ніхто не може бути позбавлений можливості через перешкоду економічного характеру використовувати або захищати свої права в будь-яких судах, компетентних приймати рішення в цивільних, господарських, адміністративних, соціальних або податкових справах. З цією метою кожен повинен мати повноваження для необхідної правової допомоги в судовому розгляді;

2) безкоштовна юридична допомога завжди повинна надаватися людиною, яка має право займатися адвокатською діяльністю відповідно до правових норм держави;

3) особа, якій надається допомога, має бути безкоштовною, можливо, безкоштовно вибрати кваліфікованого захисника.

Призначений захисник має отримувати належну винагороду за роботу, виконану в інтересах особи, яка отримує правову допомогу;

4) відповідальність за фінансування безоплатної правової допомоги слід доручити державі;

5) держава повинна вжити необхідних заходів для доведення порядку надання безоплатної правової допомоги для загальних знань та всіх зацікавлених сторін, зокрема тих державних органів до яких можуть звернутися особи, які можуть звернутися за безоплатною правовою допомогою.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державно - цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 роки» від 13 лютого 2013 року № 394, Державний бюджет, Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги [35].

Загалом в Україні діє 531 бюро правової допомоги. Відповідно до Координації центр з надання безоплатної правової допомоги, у 2017 році вийшов регіональний центр з надання безоплатної правової допомоги 46 047 замовлень, з них 4158 замовлень – від надання безоплатної допомоги особам, яким застосовано адміністративне затримання [36].

Забезпечено працівниками місцевого центру юридичні консультації 507 442 особам з питань цивільного та адміністративного судового процесу від 01.07.2015р.

Станом на 01.07.2017 з центрами зв'язуються лише 4,08% осіб з адміністративними проблемами, досить низький показник [37].

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» у ст. 15 визначає таке коло предметів надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні: 1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) адвокати, яких включено до Реєстру адвокатів, що надають безоплатну вторинну правову допомогу .

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у ст. 25 також визначає, що адвокати підлягають наданню безкоштовної правової допомоги. Здійснення захисту від імені уповноваженого органу (установи) є важливим закон про надання безоплатної правової допомоги або у випадку залучення захисника для здійснення окремої процесуальної дії професійний обов'язок юриста. Безпідставна відмова взяти на себе захист або участь в окремій процесуальній дії за ці умови є неприйнятними [38].

Отримувати безоплатну правову допомогу як соціальну, що надається державними та муніципальними суб'єктами, особою повинні звернутися із письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування відповідно до ст. 9 Закону «Про соціальні послуги» .

У рішенні Конституційного Суду від 16 листопада 2000 р. № 13-рп / 2000 у справі про право відзначається вільний вибір захисника: держава в особі відповідних органів влади визначає певне коло суб'єктів надання правової допомоги та їх повноваження [39] .

Однак ситуацію щодо суб'єктів, уповноважених надавати правову допомогу, можна розглядати ширше, а також можна віднести до суб'єктів надання правової допомоги: 1) посадові особи всіх державних органів, до компетенції яких входить забезпечення юридичної допомога (зокрема, органи виконавчої влади, прокуратури) 2) посадові та службові особи місцевих органів

влади, комунальні спеціалізовані підприємства, установи та установи, компетентні надавати правова допомога; 3) представники громадських організацій та об'єднань громадян; 4) фізичні особи, які мають юридичну освіту, надають правову допомогу на професійній основі за рахунок власних коштів кошти на основі ліцензії; 5) юридичні особи, які бажають надавати юридичну допомогу на професійній основі за свій рахунок та залучені кошти [40, с. 200].

Визнано інститут участі прокурора в адміністративному процесі в Україні як частина інституту представництва. Адміністративний захист прокурором права та законних інтересів держави та громадян виступає як вид законного представництва, що здійснюється органами та особами, які законом надає право захищати «чужі» права і свободи в адміністративних судах [41, с. 10].

Правовою основою для участі прокурора в адміністративному провадженні є положення статті 121 Конституція України, ст. 34-43 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 60, 61 КАС України. Діяльність прокуратури для представництва в адміністративному судочинстві, інтереси громадянина організовані відповідними спеціальними підвідомчими актами Генеральної прокуратури України. Представлення інтересів громадян або держави, прокурор має право ініціювати розгляд публічно-правового спору адміністративним судом шляхом подання адміністративного позову. Представництво інтересів прокурором незахищених громадян можливий на будь-якій стадії адміністративного судочинства.

На додаток до внутрішніх механізмів захисту прав, існують міжнародні засоби правового захисту.

У сучасних міждержавних відносинах здійснюється реалізація прав людини законодавчими, адміністративними та іншими засобами, які є в розпорядженні кожної держави, а міжнародні органи лише контролюють цей процес.

Відповідно до ч. 3 ст. 55 Конституції України, кожен має право після використання усіх внутрішніх засобів правового захисту подати заявку на

захист своїх прав і свобод у відповідні міжнародні судові установи або міжнародні організації, учасником або учасником яких є Україна.

Правова допомога як ідея, як предмет правового регулювання, а також як вид професійної діяльності набуває реального значення та реальна соціальна цінність у контексті побудови верховенства права та поточних європейських інтеграційних процесів. Право громадян на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, в тому числі право користуватися послугами адвоката, оскільки процесуальна гарантія має тісний взаємозв'язок із правом на захист та правосуддя загалом [42, с.15].

Аналізуючи чинне законодавство робимо висновок про те, що правова допомога проявляється у формі надання консультацій, роз'яснень з питань чинного законодавства, складання процесуальних документів і юридичного представництва. Останній тип реалізується за допомогою функціонування інституту адвокатури, прокуратури і осіб, уповноважених виступати представниками у судах.

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ПРОЦЕДУРИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні

Згідно з Конституцією України та Законом «Про безоплатну правову допомогу» всі особи, що знаходяться під юрисдикцією України, мають право на безкоштовну юридичну допомогу.

Безоплатна первинна юридична допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, уряду, чиновники і чиновники.

Безоплатна первинна юридична допомога включає такі види юридичних послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) підготовка заяв, скарг та інших юридичних документів (крім процесуальних документів);
- 3-1) консультування, роз'яснення та підготовка проектів договорів землекористування (оренди, суборенди, земельного сервітуту, емфітевзису, надбудови) для сільського населення - власників землі;
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [43].

Суб'єктами безоплатної первинної правової допомоги в Україні є:

- 1) органи виконавчої влади;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) фізичні та юридичні особи приватного права;
- 4) спеціалізовані установи;

5) центри безоплатної вторинної правової допомоги [44].

Запити на надання одного з видів юридичних послуг спрямовуються або подаються особам, які досягли повноліття, безпосередньо до центральних та місцевих виконавчих органів, територіальних органів центральних виконавчих органів і органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції.

Запити на надання одного з видів юридичних послуг, пов'язаних з дітьми, направляють або подають їх законні представники.

Запити про надання одного з видів юридичних послуг щодо осіб, визнаних судом недієздатними або чия правоздатність обмежена судом, направляють або подають їх опікуни або піклувальники.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у разі письмового звернення осіб про надання будь-якого з видів юридичних послуг з питань, що належать до їх повноважень, зобов'язані надати такі послуги протягом 30 календарних днів з дня про отримання запиту.

Якщо в заяві особи міститься лише прохання про надання відповідної правової інформації, така юридична допомога надається не пізніше п'ятнадцяти днів з дати отримання заяви.

Органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування забороняється встановлювати плату за надання будь-яких видів юридичних послуг, а також за видачу форм заяв, звернень, запитів, довідок, інших документів, подання яких вимагається згідно із законом для здійснення прав і цивільні права і свободи [45].

Якщо порушені у зверненні питання не належать до компетенції виконавчого органу або органу місцевого самоврядування, в який надійшло звернення особи, такий орган повинен протягом п'яти календарних днів направити звернення до відповідного органу та повідомити про це особу, яка подала апеляцію.

Якщо при розгляді заяви про надання безоплатної первинної правової допомоги встановлено, що особа повинна надати безоплатну вторинну правову допомогу, орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який

розглядає заяву, роз'яснює особі або її законному представникові порядок надання подача заяви на отримання безоплатної вторинної правової допомоги.

Скарги, які не пов'язані з наданням первинної правової допомоги, розглядаються в порядку, встановленому законодавством про звернення громадян.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані проводити особистий прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги, з питань, що належать до компетенції відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги, здійснюється постійно в установлені дні та години. Графік прийому осіб доводиться до їхнього відома.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують особистий прийом осіб висококваліфікованими працівниками, які можуть чітко і легко дати роз'яснення правових норм і консультації з питань реалізації прав і свобод людини і громадянина та виконання обов'язків.

Якщо під час особистого прийому встановлено, що особі потрібно безоплатна вторинна юридична допомога, працівник, провідний особистий прийом, зобов'язаний роз'яснити йому порядок подачі заяви на отримання безоплатної вторинної правової допомоги [46].

Надання безоплатної первинної правової допомоги спеціалізованими установами та іншими організаціями.

Органи місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної спільності відповідної адміністративно-територіальної одиниці можуть в установленому законом порядку створювати спеціалізовані установи для надання безоплатної первинної правової допомоги.

Спеціалізовані установи, що надають безоплатну первинну правову допомогу, утворені органами місцевого самоврядування, є некомерційними організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки та печатку зі своїм іменем.

Спеціалізовані установи, що надають безкоштовну первинну правову допомогу, утворені місцевими органами влади, що фінансуються з місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законом.

Повноваження та процедури спеціалізованих установ щодо надання безоплатної первинної правової допомоги встановлюються Положенням про заклади з надання безоплатної первинної правової допомоги, затвердженим на підставі Типового положення про заклад з надання безоплатної первинної правової допомоги [47].

Органи місцевого самоврядування можуть укласти з юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, угоди про надання первинної правової допомоги на постійній або тимчасовій основі на території відповідного адміністративного - територіальна одиниця.

Порядок і критерії залучення юридичних осіб приватного права органів місцевого самоврядування до надання безоплатної первинної юридичної допомоги сприяє затвердженню Міністерство юстиції України. Місцеві органи влади можуть привласнити юристів або інших осіб до показу безкоштовною первинної юридичної допомоги. Юрист, друга спеціаліст у відповідній області права або юридична особа приватного права, з яким заключений договір про первинну юридичну допомогу, зобов'язаний надати передбачену якісну допомогу в встановленому розмірі і в строки. Безкоштовна вторинна юридична допомога - це різновидність державної гарантії, включаючись в створення рівних транспортних можливостей до громадянського правосуддя. Безкоштовна вторинна юридична допомога включає в себе наступні види юридичних послуг: 1) охорона; 2) представництво інтересів осіб, що мають право на безкоштовну вторинну юридичну допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) підготовка процесуальних документів.

Порядок та критерії залучення юридичних осіб приватного права місцевими органами влади до надання безоплатної первинної правової допомоги затверджуються Міністерством юстиції України.

Органи місцевого самоврядування можуть використовувати юристів або інших осіб для надання безоплатної первинної правової допомоги.

Адвокат, інший спеціаліст у відповідній галузі права або юридична особа приватного права, з якими укладено договір про первинну правову допомогу, зобов'язані надати якісну допомогу в обсязі та в строки, визначені договором [48].

Безкоштовна вторинна правова допомога є різновидом державної гарантії, яка полягає у створенні рівних можливостей для доступу громадян до правосуддя.

Безкоштовна вторинна правова допомога включає такі види юридичних послуг:

- 1) безпека;
- 2) представництво інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, місцевих органах влади перед іншими особами;
- 3) підготовка процесуальних документів.

Суб'єкти права на безоплатну вторинну правову допомогу.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають такі категорії осіб: - особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їх середньомісячний дохід не перевищує дворазового прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого законом для осіб, які належать до основних соціально-демографічних груп, а також осіб з обмеженими можливостями, які отримують пенсію або допомога призначається замість пенсії в розмірі , що не перевищує двох прожиткових мінімумів для інвалідів;

- діти, в тому числі сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти в скрутних життєвих обставинах, діти, які постраждали в результаті військових дій або збройного конфлікту;

- внутрішньо переміщені особи;
- громадяни України, які подали заяву на реєстрацію в якості внутрішньо переміщених осіб, - на юридичні послуги, з питань, пов'язаних з отриманням свідоцтва про постановку на облік внутрішньо переміщеного особи, до отримання свідоцтва про постановку на облік внутрішньо переміщених осіб;
- громадянам України - землевласникам, які проживають в сільській місцевості - на всі види юридичних послуг;
- особи, до яких застосовано адміністративний арешт;
- особи, до яких застосовано адміністративний арешт;
- особи, які вважаються затриманими відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства;
- особи, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту;
- особи, щодо яких ведеться кримінальний процес, щодо яких відповідно до положень КПК України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом для захисту або призначення окремої процесуальної дії, а також засудженим до дисциплінарної відповідальності військовослужбовців або до обмеження волі - за всі види юридичних послуг;
- особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», з моменту подачі особою заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, до прийняття остаточного рішення за заявою, а також іноземці та особи без громадянства, затримані з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення з моменту затримання;
- особи, які звернулися із заявою про визнання особою без громадянства, з дня подачі особою заяви про визнання особою без громадянства до прийняття остаточного рішення за заявою, а також при отриманні дозволу на імміграцію, оформлення посвідки на тимчасове або постійне проживання;
- ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають

особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, що належать до числа жертв нацистських переслідувань;

- особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», до моменту прийняття рішення про надання такого статусу.

- особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, протягом розгляду справи в суді;

- особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, протягом розгляду справи в суді;

- особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, з питань, пов'язаних з реабілітацією;

- особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі;

- викривачі в зв'язку з повідомленням ними інформації про корупційний або пов'язане з корупцією правопорушення.

Громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на виконання яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, якщо такі договори зобов'язують держави-члени надавати певні категорії осіб безоплатну правову допомогу.

Суб'єкти права на безоплатну вторинну правову допомогу, право на отримання такої допомоги не більше шести разів протягом бюджетного року та не більше шести наказів / наказів про надання безоплатної вторинної правової допомоги, виданих центрами з надання безоплатної вторинна правова допомога одночасно.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є:

- 1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- 2) адвокати, включені до реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [49].

Центри безоплатної вторинної правової допомоги:

1. Міністерство юстиції України утворює обласні (республіканський (Автономна Республіка Крим), обласні, Київ та місто Севастополь) та місцеві (районні, міжрайонні, міські, міськрайонні, міжрайонні та районні в містах) центри на надання безоплатної вторинної правової допомоги. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру з надання правової допомоги та формуються з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці та забезпечення доступу фізичних осіб до безоплатної вторинної правової допомоги.

2. Центри надання безоплатної вторинної правової допомоги є некомерційними організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки та печатку зі своїм ім'ям.

3. Центри надання безоплатної вторинної правової допомоги фінансуються з Державного бюджету України, інших джерел, не заборонених законом.

4. Центри надання безоплатної вторинної правової допомоги надають усі види юридичних послуг.

5. Повноваження та порядок роботи центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги встановлюються Положенням про центри надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженим Міністерством юстиції України.

6. При виконанні функцій з надання безоплатної вторинної правової допомоги центри надання безоплатної вторинної правової допомоги

взаємодіють із судами, прокуратурою та іншими правоохоронними органами, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

7. Діяльність Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Центр безоплатної вторинної правової допомоги:

1) приймає рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги або про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

2) забезпечує підготовку процесуальних документів за запитом суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу;

3) забезпечувати участь захисника в досудовому слідстві і судовому провадженні у випадках, коли захисник відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом для захисту або призначити окреме провадження;

4) забезпечити участь захисника в розгляді справи про адміністративне правопорушення;

5) забезпечує представництво інтересів суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

6) укладає договори з юристами, внесеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, про надання такої допомоги на постійній основі;

7) укладає договори з юристами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, на надання такої допомоги на тимчасовій основі (на підставі окремих договорів на надання послуг);

8) видає довіреність на підтвердження повноважень адвоката або повноважень адвоката представляти інтереси особи в судах, органах державної влади, місцевого самоврядування, перед іншими особами;

9) приймає рішення про заміну адвоката;

10) подає в Координаційний центр юридичної допомоги клопотання про виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу;

11) приймає рішення про припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги;

12) представляє звіти про свою діяльність в Координаційний центр правової допомоги;

13) здійснює інші повноваження, передбачені Положенням про центри надання безоплатної вторинної правової допомоги [50].

Права суб'єктів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу

Суб'єкт надання безоплатної вторинної правової допомоги має право:

1) забезпечити захист у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та судового розгляду на підставі довіреності Центру на надання безоплатної вторинної правової допомоги;

2) брати участь у розгляді справи про адміністративне правопорушення на підставі довіреності Центру на надання безоплатної вторинної правової допомоги;

3) представляти права та законні інтереси осіб, які потребують безоплатної вторинної правової допомоги, в судах, інших державних органах, місцевих органах влади, перед іншими особами на підставі довіреності / розпорядження Центру надання безоплатної вторинної правової допомоги

4) вимагати та отримувати документи та інші матеріали або їх копії, необхідні у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги в судах, інших державних органах, місцевих органах влади, перед іншими особами;

5) збирати інформацію з метою її використання для захисту прав та законних інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу;

б) ознайомити в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях документи, необхідні для забезпечення ефективного правового захисту, крім тих, що становлять державну таємницю;

7) інформувати Центр надання безоплатної вторинної правової допомоги про настання обставин, що передбачають припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги у справах;

8) за належну оплату за надання безоплатної вторинної правової допомоги [51, с. 122].

Обов'язки суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги

Адвокат або працівник Центру безоплатної вторинної правової допомоги, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, повинен:

1) неухильно виконувати вимоги Конституції України, цього Закону, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких передбачена Верховною Радою України та інших нормативно-правових актів;

2) надавати якісну та в необхідному обсязі безкоштовну вторинну правову допомогу;

3) прийняти до розгляду справи осіб, які потребують безоплатної вторинної правової допомоги, відповідно до угод, укладених з Центром про надання безоплатної вторинної правової допомоги, або розпоряджень, виданих Центром про надання безоплатної вторинної правової допомоги допомога;

4) не розголошувати конфіденційну інформацію про особу, що стала відомою у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги [52, с.78-80].

Отже, право на безоплатну правову допомогу - гарантована КУ можливість українця, іноземця, особи без громадянства, біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу.

2.2. Інституційна структура системи безоплатної правової допомоги

За життя людина майже щодня стикається з питаннями та проблемами, які потребують певного юридичного вирішення. Однак не завжди людина може самостійно інтерпретувати своє право чи обов'язок, або знайти правильне тлумачення певної правової норми. Отже, достатньо ефективним механізмом забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини є можливість отримання певної юридичної консультації, юридичної служби або узагалі всебічної правової допомоги. Однак через досить складний економічний стан регіону в Україні не всі громадяни мають фінансову можливість отримати правову допомогу. Враховуючи це та враховуючи обов'язок держави гарантувати кожному право на правову допомогу, Закон України від 2 червня 2011 р. «Про безоплатну правову допомогу» (далі - Закон) було прийнято, що регулює основні аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні [53, с. 58].

Відповідно до п.п. 1, 3, 4 ч. 1 ст. 1 Закону, безоплатна правова допомога - це правова допомога, що гарантується державою та надається повністю або частково за рахунок державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Водночас з'ясовано, що слід розуміти під юридичною владою - юридичні послуги (надання правової інформації, консультації юридичне роз'яснення; складання заяв, скарг, подань та інших документів юридичного характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, місцевих органах влади перед іншими особами; забезпечення захисту особи від звинувачення; надання спеціальної допомоги у забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації), спрямованої на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захист цих прав і свобод та відновлення їх у разі порушення. Таке автентичне тлумачення поняття правової допомоги дозволяє скласти чіткий перелік юридичних послуг, що надаються громадянам та іншим особам безкоштовно. Водночас виникають питання щодо визначення кола суб'єктів, які зобов'язані надавати такі безкоштовні юридичні послуги [54].

Відповідно до ст. 6-1 Закону, система безоплатної правової допомоги включає: 1) Координаційний центр правової допомоги; 2) суб'єкти безоплатної первинної правової допомоги та 3) суб'єкти безоплатної вторинної правової допомоги. Крім того, у ч. 2 ст. 2 Закону передбачено, що безоплатну правову допомогу можуть також надавати на благодійних засадах фізичні та юридичні особи, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями. Давайте розглянемо повноваження суб'єктів, включених до системи безоплатної правової допомоги. Координаційний центр з надання правової допомоги (далі - Координаційний центр) був створений відповідно до пункту 2 частини 1 Указу Президента України від 01.06.2012р. «Про внесення змін та скасування деяких Указів Президент України. Україна», а положення про «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції».

Відповідно до пунктів 1, 2 цього положення Координаційний центр створюється з метою формування ефективної системи безоплатної правової допомоги в Україні, забезпечення її доступності та якості. Координаційний центр є державною установою і підпадає під контроль Міністерства юстиції України [55].

Відповідно до пункту 3 цього положення основними завданнями Координаційного центру є:

- 1) організаційна, експертно-аналітична, інформаційна та матеріально-технічна підтримка Міністерства юстиції в сфері безоплатної правової допомоги;
- 2) аналіз правозастосовчої практики про надання безоплатної правової допомоги;
- 3) уявлення міністру юстиції пропозицій щодо формування і реалізації державної політики в цій сфері.

Таким чином, можна зробити висновок, що Координаційний центр є організаційним установою, яке фактично створює відповідні умови для

отримання громадянами та іншими особами якісної безкоштовної юридичної допомоги [56].

Такий висновок зроблено на підставі аналізу пункту 13 цього положення. Адже в цьому пункті сказано, що Координаційний центр відповідно до своїх завдань: 1) розробляє законопроекти в сфері безоплатної правової допомоги та вносить їх до Мін'юсту; 2) збирає, узагальнює, аналізує і поширює правову, наукову та іншу інформацію про правову допомогу; 3) забезпечує підвищення кваліфікації юристів, що займаються наданням безоплатної вторинної правової допомоги відповідно до законодавства про безкоштовну юридичну допомогу, співробітників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та спеціалізованих установ, що надають первинну юридичну допомогу, а також співробітників центрів безоплатної вторинної правової допомоги, а також організує і проводить семінари, конференції, тренінги, виставки, інші заходи, в тому числі міжнародні; 4) надає методичну підтримку та консультаційну підтримку з надання безкоштовної юридичної допомоги органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також їх профільним установам і громадських приймалень з надання безоплатної первинної правової допомоги, дає роз'яснення щодо застосування законодавства у відповідне поле; 5) сприяє вдосконаленню існуючих і впровадження нових стандартів і процедур у сфері безоплатної правової допомоги з урахуванням світової практики; 6) забезпечує впровадження сучасних інформаційних технологій в сфері безоплатної правової допомоги; 7) проводить дослідження і прикладні дослідження розробка, зокрема підготовка оглядів законодавства України та зарубіжних країн про надання юридичної допомоги та практики її застосування, словників, довідників, збірників, наукових і практичних коментарів, методичних вказівок і посібників; 8) забезпечує створення друкованих засобів масової інформації, видання та розповсюдження книг, іншої поліграфічної продукції, в тому числі на платній основі, виробництво і розміщення соціальної реклами, виробництво, відтворення та розповсюдження відео- і аудіопродукції; 9) забезпечує від імені міністра юстиції або його першого заступника

підготовку і реалізацію державних цільових і інших програм, в тому числі проектів і програм міжнародної технічної допомоги; 10) забезпечує за рішенням Міністерства юстиції створення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги в якості своїх територіальних відділень; 11) взаємодіє з іноземними та міжнародними організаціями, а також їх представництвами в Україні з питань своєї компетенції; 12) взаємодіє з громадськими організаціями з метою збору, аналізу, узагальнення, обговорення і використання кращих практик з надання безкоштовної юридичної допомоги; 13) забезпечує в межах своїх повноважень і відповідно до міжнародних договорів, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою України, контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо виконання Україною зобов'язань з надання безкоштовної юридичної допомоги; 14) здійснює інші повноваження відповідно до законодавства [57].

Тож у звіті Ради Європи про результати оцінки системи безоплатної правової допомоги в Україні з урахуванням стандартів та найкращих практик Ради Європи було зазначено, що координаційний центр з надання Правова допомога та її директор мають прийнятний рівень незалежності та відповідальності за використання своїх ресурсів та держави стосовно виконавчої влади та парламенту. Однак у звіті про оцінку рекомендується, щоб поточне управління правовою допомогою було більш офіційно передано координатору. Також рекомендується, щоб Координаційний центр мав дорадчу чи наглядову раду, склад якої затверджував би Міністерство юстиції. Члени правління повинні обиратися з різних груп партій, а представники однієї групи не повинні бути більше чверті композиції. Експерти не підтримали ідею моделі ради, більшість з якої були б юристами, оскільки важко виконувати вимоги щодо звітності щодо державних фінансів та через невід'ємні конфлікти інтересів, коли відповідальна рада, яка контролюється юристами за виплату великих сум державних коштів юристам. Дослідження не виявило жодних ознак державного втручання у надання або відмову від даних з ВРУ. Незважаючи на це, враховуючи важливість виключення будь-якого

зовнішнього втручання (з боку органів виконавчої влади, правоохоронних органів або адвокатури) рекомендацій розглянути можливість забезпечення на нормативному рівні заборони зовнішнього впливу при призначенні адвокатів для створення БВПД. Також рекомендується, щоб директори координаційного центру призначалися шляхом індивідуального професійного оцінювання в процесі незалежного відбору на державні посади, а також щоб термін, на який призначено директора, підстави та процедура його звільнення були закріплені в Закон «Про безоплатну правову допомогу» [58].

При цьому, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування надають безоплатну первинну юридичну допомогу (надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; підготовка заяв, скарг інших юридичних документів) (крім процесуальних документів). допомога в наданні доступу до вторинної правової допомоги та медіації) шляхом організації особистого прийому осіб.

При цьому, прийом осіб, їм потрібно безкоштовна первинна юридична допомога, і вони проводяться регулярно в певні дні та години. До їх відома доводиться графік прийому осіб. Як правило, у всіх державних і місцевих органів влади є офіційні електронні сайти, на яких розміщується така інформація. Крім того, на інформаційних стендах таких органів і установ розміщуються дні і графік прийому уповноважених осіб. має право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, в присутності інших осіб) працівник, який проводить особистий прийом, зобов'язаний роз'яснити особі порядок подачі заяви безкоштовно.

Працівник, призначений для особистого прийому зобов'язана дати чітке і доступне пояснення положень законодавства і дати раду з питань реалізації прав і свобод людини і громадянина та виконання обов'язків. При цьому, крім особистого прийому надає юридичну допомогу в письмовій формі. Письмові звернення направляються або подаються особам, які досягли повноліття, безпосередньо до центральних та місцевих виконавчих органів,

територіальних органів центральних виконавчих органів і органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Однак, якщо особа звернулася до органу або посадовій особі, не уповноваженою вирішувати питання, порушене в апеляції, таку апеляцію слід направити до компетентного органу або особа.

Однак слід зазначити, що якщо порушене питання стосується дітей, він подається або надсилається їх законними представниками, а якщо особа визнана судом недієздатною або частково дієздатним, то його опікуном чи піклувальником [59].

Органи, які отримали письмові запити, якщо положення, зазначені в апеляційній скарзі, віднесені до його повноважень, зобов'язані надавати такі послуги протягом 30 календарних днів з дати отримання апеляції. Якщо питання, зазначене в апеляційній скарзі, не належить до компетенції органу, воно було отримане таким чином протягом 5 календарних днів надсилаються під заступництво органу, про що повідомляється заявнику. Якщо апеляція містить лише запит на отримання правової інформації, така правова допомога надається протягом 15 календарних днів. Розглядаючи заяву про безоплатну первинну правову допомогу, буде встановлено, що особа захоче надати безоплатну вторинну правову допомогу (захист від переслідування, представництво інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, місцевих органах органів самоврядування, перед іншими особами) орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який розглядав апеляційну скаргу, обов'язково зобов'язаний пояснити особі або її законному представнику порядок подання апеляції щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги. Як зазначено, протягом однієї години, крім органів державної влади та місцевого самоврядування, безкоштовну первинну правову допомогу можуть надавати фізичні та юридичні особи приватного права та створені установи. Відповідно до своєї компетенції, виконавчі комітети органів місцевого самоврядування можуть приймати рішення про запровадження у встановленому порядку закладів надання первинної правової допомоги без оплати, враховуючи потреби

територіального суспільства, а також як щодо залучення юристів, фізичних та юридичних осіб на підставі угод. приватного права передбачали безоплатну первинну правову допомогу. Частина 7, 8 ст. 12 зазначається, що органам місцевого самоврядування може бути надана безкоштовна первинна правова допомога адвокатам або іншим спеціалістам у відповідній галузі права. Адвокат або спеціаліст у відповідній галузі права або юридична особа приватизаційного права, з якими укладено договір про надання первинної правової допомоги, зобов'язані надати якісну допомогу в обсягах та термінах, зазначених у угоду. фізичні та юридичні особи приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, угоди про надання первинної правової допомоги на постійній або тимчасовій основі на території патронату адміністративно-територіальної одиниці . Порядок та критерії залучення приватних юридичних осіб до надання безоплатної первинної правової допомоги органами місцевого самоврядування затверджені наказом Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. Залучення юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці здійснюється за результатами конкурсу проектів (програм) з надання безоплатної первинної правової допомоги орган місцевого самоврядування на підставі укладеної угоди. У конкурсі можуть брати участь юридичні особи приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу. Угода укладається з учасником, який виграв конкурс на надання постійних або тимчасових вій на основі первинної правової допомоги на території типу адміністративно-територіальної одиниці. , тоді спеціалізовані установи можуть створюватися органами місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіального товариства відповідної адміністративно-територіальної одиниці [60].

Такі спеціалізовані установи є некомерційними організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки та печатку зі своїм ім'ям. Водночас такі установи фінансуються з місцевих бюджетів та

інших джерел, не заборонених законом. Положення та порядок діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги визначаються Положенням про такий заклад, яке розроблено на основі Типового положення про заклад з надання безоплатної первинної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 28.03.2012 р. № 483 / 5.

Відповідно до пункту 6 Типового положення про установу безоплатної первинної правової допомоги спеціалізована установа виконує такі основні завдання:

- 1) розглядає заяви осіб про надання безоплатної первинної правової допомоги,
- 2) надає правову інформацію,
- 3) дає консультації та роз'яснення з юридичних питань;
- 4) складає заяви, скарги та інші документи правового характеру (крім процесуальних документів),
- 5) надає допомогу в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації,
- 6) інформує місцеву громаду про можливість отримання безкоштовного первинного вторинна правова допомога шляхом розміщення інформації на власному сайті, сайтах органів місцевого самоврядування та / або в засобах масової інформації шляхом поширення інформаційних матеріалів,
- 7) узагальнює інформацію про надану безоплатної первинної правової допомоги, зокрема про кількість і категорії осіб звернулися за такою допомогою, щоквартально до 10 числа місяця, наступного за звітним кварталом, звітує в орган, який створив установа [61, с. 89-90].

При цьому такому спеціалізованій установі забороняється встановлювати плату за будь-який вид юридичних послуг, безкоштовну первинну юридичну допомогу, а також за видачу особам форм заяв, звернень, запитів, довідок, інших документів, звернень. впевненість в тому, що в Україні створені передумови для належного забезпечення доступу всіх громадян до безоплатної

первинної правової допомоги. Розглянемо також систему організацій, уповноважених надавати безоплатну вторинну правову допомогу.

Для створення рівних можливостей доступу громадян до правосуддя, забезпечення представництва та захисту їх інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування та перед іншими особами, а також підготовки процесуальних документів в Україні створена система юридичних осіб для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Відповідно до ст. 15 Закону, суб'єктами безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є центри безоплатної вторинної правової допомоги, а також юристи, які внесені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Як уже зазначалось, Координаційний центр рішенням Міністерства юстиції передбачає утворення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги як своїх територіальних відділень. Подібно до адміністративно-територіального устрою України створено обласні центри для надання вторинної правової допомоги без платної правової допомоги в регіонах та місті Києві [62].

Такі регіональні центри утворюються, реорганізуються та ліквідовуються Міністерством юстиції за пропозицією Координаційного центру з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці та забезпечення доступу осіб до правової допомоги та є його вторичним управлінням. Повноваження Регіонального центру визначаються положеннями відповідного Регіонального центру та затверджуються наказом Координаційного центру. Регіональний шкірний центр підпорядковується місцевим центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Водночас, окрім місцевих центрів у регіонах, також утворюються бюро правової допомоги, які є самостійними відділами місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Їх головне завдання - розповсюдження правової інформації та надання юридичних консультацій на рівні територіальних громад та соціально незахищених соціальних груп.

Такими центрами надання безоплатної вторинної правової допомоги є некомерційні організації, що користуються правами юридичної особи, мають власні бланки та штамп із власними іменами. Вони фінансуються з Державного бюджету України, інших джерел, не заборонених законом. Повноваження та процедури центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги встановлюються Положенням про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженим Міністерством юстиції України. Відповідно до ст. 17 Закону центр надання безоплатної первинної правової допомоги має такі повноваження:

1) приймає рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги або відмову у наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

2) забезпечує підготовку процесуальних документів щодо звернення суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу;

3) забезпечує участь захисника у здійсненні досудового розслідування та судового провадження у справах, коли захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України, коли суд для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії;

4) забезпечує участь захисника у розгляді справи про адміністративне правопорушення;

5) забезпечує представництво інтересів суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування перед іншими особами;

6) укладає договори з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, що надають безоплатну вторинну правову допомогу, на надання такої допомоги на постійній або тимчасовій основі (на підставі окремих договорів про надання послуг);

7) видає довіреності на підтвердження повноважень захисника або повноважень адвоката представляти інтереси особи в судах, органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

8) вирішує замінити адвоката відповідно до ст. 24 Закону;

9) подає клопотання до Координаційного центру з надання правової допомоги про виключення адвоката із Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених пп. 2, 3 год. 1 ст. 24 Закону;

10) приймає рішення про припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги;

11) подає звіти про свою діяльність до Координаційного центру з надання правової допомоги;

12) виконує інші функції, передбачені Положенням про Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Для отримання безоплатної вторинної правової допомоги особа, яка має право на цей вид правової допомоги, звертається в Центр безоплатної вторинної правової допомоги або до територіального органу юстиції за місцем свого фактичного проживання, незалежно від реєстрації його / її місце проживання або місце проживання. У цьому випадку разом із заявою про безоплатної вторинної правової допомоги фізична особа або законний представник особи повинні подати документи, що підтверджують належність особи або осіб, щодо яких законний представник звертається до однієї з вразливих категорій осіб, які перебувають під ч. 1 ст. 14 Закону. В цілому, високо оцінивши реформу безкоштовної юридичної допомоги в Україні, Рада Європи прийшов до висновку, що в Європі все більше і більше уваги приділяється забезпеченню належної якості юридичної допомоги. В Україні для цього є відповідна нормативно-правова база, але необхідно посилити механізми контролю якості, зокрема, за рахунок розширення норм, що встановлюють стандарти якості юридичної допомоги, більш частого моніторингу адвокатів в суді і опитувань клієнтів, введення механізми незалежної професійної оцінки. (Експертна оцінка) [63].

Отже, як ми бачимо, європейці констатують наявність належної правової бази в Україні і бачать деякі труднощі тільки з виконанням регламентів. Також

не можна не помітити, що в Законі «Про безоплатну юридичну допомогу» не згадується ще одне важливе питання. Мій інструмент в системі суб'єктів безкоштовної юридичної допомоги - юридичні клініки при вищих юридичних навчальних закладах. М.Т. Лоджук зазначає, що метою юридичної клініки є досягнення двох основних цілей: освітня (студенти набувають практичних навичок в процесі надання юридичної допомоги) і соціальну (надання безкоштовної юридичної допомоги тим, хто не може звернутися за платними юридичними послугами.). Освітня мета юридичної клініки є основною, що обумовлено передумовами виникнення самої ідеї використання юридичних клінік в освітньому процесі підготовки юристів [64, с. 8].

В цілому, погоджуючись з таким підходом, не слід принижувати роль юридичних клінік в наданні безкоштовної юридичної допомоги, оскільки завдяки такій юридичній практиці звичайні громадяни, які не мають права на безкоштовну юридичну допомогу, можуть отримати її в юридичних клініках. Резюмуючи цей розділ, можна відзначити, що в Україні існує розгалужена система суб'єктів для надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги. Згідно з чинним законодавством, всі особи, які перебувають під юрисдикцією України, мають право усно або письмово звернутися до компетентного органу або особа за правовою інформацією, юридичною консультацією, підготовкою процесуальних документів, а в деяких випадках за отриманням висококваліфікованих Юридична допомога для забезпечення захисту своїх інтересів в судах. Однак, незважаючи на досить розгалужену систему юридичних осіб, все ще залишаються невирішеними питання, що стосуються залучення юристів та інших фахівців у відповідних галузях права до надання безоплатної первинної правової допомоги. Адже уникнути корупційних ризиків і залучити фахівців, які мають відповідну підготовку, можна тільки на підставі певного положення, яке прописує вимоги до таких осіб і порядок їх залучення [65].

Отже, загалом в управлінні системою суб'єктів надання безоплатної правової допомоги робота здійснюється на належному рівні та у відповідності

до європейських стандартів, але завжди є місце для вдосконалення, і саме це окреслює перспективи розвитку нашого законодавства та системи суб'єктів надання безоплатної правової допомоги населенню. Крім Координаційного центру, до системи суб'єктів надання правової допомоги входять суб'єкти, що надають безоплатну первинну правову допомогу. До таких суб'єктів належать, відповідно до ст. 9 Закону: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи.

2.3. Роль та місце учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні

На сучасному етапі розвитку в Україні тривають складні процеси побудови демократичної правової держави, оскільки ми взяли курс на європейську інтеграцію, постійно створюємо та розвиваємо нові правові інститути. Однією з головних орієнтирів розвитку Української держави проголошено пріоритет прав і свобод людини та їх гарантій, що відображено у ст. 3 Конституції України. Цей фундаментальний принцип змісту та спрямованості діяльності держави має вирішальний вплив на розвиток усіх без винятку галузей права. У юридичній літературі існують різні класифікації прав і свобод людини. Відзначаючи певну наукову цінність існуючих типологій прав і свобод, варто погодитися з думкою вченого-правознавця Д. В. Карпова, який вважає, що необхідно виділити ще один тип прав, а саме захист цих прав [66, с. 164].

Інститут безоплатної правової допомоги повинен, серед інших видів діяльності, служити реалізації цього права. Необхідно враховувати той факт, що дослідження інституту безоплатної правової допомоги, як правило, зводиться до аналізу самого права на правову допомогу, його особливостей як елемента конституційного статусу особи та громадянин. При цьому слід зазначити, що розуміння поняття правової допомоги крізь призму нормативно-правових актів, що забезпечують право людини на правову допомогу,

залишалось без уваги вітчизняних юристів. Конституційне право людини на кваліфіковану правову допомогу належить до інституту основних прав і свобод людини та громадян, які є основою правового статусу спеціальне. Це право, з одного боку, є одним із найважливіших прав людини та громадянина, а з іншого - гарантією дотримання комплексу інших індивідуальних прав. Правова природа права на безоплатну правову допомогу містить у своєму нормативному розумінні єдність матеріального та процесуального принципів, воно може розглядатися як юридична гарантія, яка повинна забезпечувати належні правові умови для послідовного здійснення прав та ефективного проживання громадянами законних цілей [67].

Право громадян на безоплатну правову допомогу закріплено Конституцією України, прийнятою ще в 1996 році. Однак протягом п'ятнадцяти років у державі не існувало механізму реалізації цього права. З прийняттям Закону України 2011 р. «Про безоплатну правову допомогу» було сформовано відповідну нормативно-правову базу та створено систему надання безоплатної правової допомоги. Завдяки системі надання безоплатної правової допомоги реалізується конституційне право українця на правовий захист, надаються рівні можливості кожному вирішити свої життєві проблеми законним шляхом, створені реальні можливості запобігання порушенням прав людини та права людини. Розробка системи безоплатної правової допомоги була одним із пріоритетів урядового Пріоритетного плану дій на 2016 рік, Стратегії реформування судової системи, судових процесів та Національної стратегії захисту прав людини.

Впровадження системи безоплатної правової допомоги є важливим фактором переходу від радянської моделі кримінального правосуддя до європейської моделі справедливого правосуддя. Протягом багатьох років в Україні існує серйозна проблема з тортурами та іншими жорстокими, нелюдськими або такими, що принижують гідність видами поведіння із затриманими з боку правоохоронних органів. Наслідком цього, крім іншого, часто було засудження невинних людей. У 2013 році з впровадженням системи

почалася практика громадського захисту підозрюваних і звинувачених у вчиненні кримінальних злочинів. Всім затриманим було надано ранній доступ до юридичної допомоги: протягом двох годин після затримання і до першого допиту, незалежно від того, де в Україні і в який час доби відбувалося затримання, кожен затриманий має можливість конфіденційної зустрічі з юристом. В результаті кількість випадків жорстокого поводження з затриманими, на думку правозахисників, за останні три роки скоротилося як мінімум удвічі. Завдяки державний захист кількість людей, засуджених за злочини, яких вони не скоювали, також значно скоротилося. З прийняттям у 2014 році нового Закону України «Про прокуратуру» повноваження з представництва інтересів громадян від прокуратури були передані системі безоплатної правової допомоги, що, зокрема, сприяє переорієнтація системи правосуддя. обвинувальний характер, спрямований в першу чергу на забезпечення права на захист і заснований на реалізації принципу змагальності. Розвиток системи безоплатної допомоги вносить значний вклад в реалізацію інших важливих реформ в державі, включаючи децентралізацію [68, с.123] .

Місцеві громади отримують більше прав, обов'язків і ресурсів, і однією з умов успіху такої трансформації є посилення правоздатності та правоздатності місцевих громад, включаючи підвищення правової грамотності сільських жителів і малих міст, широкий доступ до юридичних послуг. інформація і поради. Система безоплатної правової допомоги надає такий доступ. Це створює основу для подолання корупції на внутрішньому рівні, більш активного залучення членів місцевих спільнот в місцеве самоврядування і економічне життя, подолання патерналістських установок в суспільстві, досудового врегулювання суперечок і зниження навантаження на судову систему, зниження домашнє насильство, дискримінація та попередження злочинності серед неповнолітніх.

На особливу увагу заслуговує той факт, що два рішення ГСУ були присвячені питанню про правову допомогу. Перша постанова КСУ у справі за

конституційним зверненням громадянина Солдата Геннадія Івановича (на право вільного вибору хижака) від 16.11.2000 № 13-рп / 2000 .

Резолютивна частина постанови КСУ у цій справі свідчить: положення ст. 59 Конституції України про те, що «кожен має право вибрати захисника своїх прав», з точки зору конституційного звернення громадянина Солдатова Г.І. слід розуміти конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного на захист від обвинувачення та особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою При отриманні юридичної допомоги вибрати в якості захисника своїх прав особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право надавати юридичну допомогу особисто або від імені юридичної особи [6].

Друге рішення Конституційного Суду України у справі про конституційне звернення громадянина Ігоря Володимировича Голованя (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р. № 23-рп / 2009.

У резолюційній частині цього рішення Конституційного Суду зазначено: положення ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» слід розуміти гарантовану державою можливість для будь-якої особи, незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичні та фізичні особи вільно, без будь-якого права вимірювати обмеження для отримання допомоги відповідно до юридичних листів в обсязі та формах, як це потрібно. У сукупності ці два рішення Конституційного Суду базуються на декількох правових ідеях, визначених на певний період правовою політикою держави у наданні правової допомоги, а саме: - держава не обмежує особу у виборі захисника своїх прав лише адвокатами, особа має право контактувати з іншими особами, включаючи спеціалістів у галузі права, якщо закон не встановлює обмежень для цих осіб - через законодавство про адвокатуру та безоплатну правову допомогу держава реалізує конституційні гарантії прав, особливо на отримання законного програмного забезпечення на професійному рівні - відсутність спеціального законодавства про надання правової допомоги особами, крім юристів, означає, що держава не встановлює обмежень на

отримання правової допомоги від осіб, які не є юристами, а нікого не заохочує. Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» стало важливим кроком на шляху забезпечення реалізації закріпленого Конституції України, право кожного на правову допомогу, Конвенція про формування в Україні системи безоплатної правової допомоги, затверджена Указом Президента України від 9 червня 2006 р. № 509, а також міжнародні акти про захист прав людини. Європа для захисту прав людини та основоположних свобод та в Міжнародному пакті про громадянську та політичну мають рацію. Ст. 14 Міжнародного пакту впливають зобов'язання держав та вимоги щодо надання безоплатної правової допомоги як складової справедливого судового розгляду. У цьому випадку зазначена норма визначає зміст поняття «правова допомога» як право кожного захищати себе особисто або через обраного ним захисника безкоштовно у випадку, коли інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його здатність захищатися самостійно) вимагають або коли особа не має достатньо коштів для оплати адвоката [69, с. 20].

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та міжнародні стандарти вимагають незалежності адвокатської діяльності як професійної діяльності, включаючи її незалежність від держави. Однак чинна в Україні система безоплатної правової допомоги створила можливість державі відігравати домінуючу роль у кримінальному провадженні шляхом призначення прокурора та адвоката. Принцип адвокатської таємниці підривається через доступ державних службовців до матеріалів справи; є проблеми з оплатою праці адвокатів, призначених державою в системі безоплатної правової допомоги; існує розподіл справ серед адвокатів серед державних службовців та надмірні адміністративні вимоги та вимоги до звітності для адвокатів. Є також питання, пов'язані з оплатою праці адвокатів, у відсотковому вираженні, набагато нижчою, ніж бюрократичні витрати та витрати на управління системою.

Свобода адвокатури також підривається створенням додаткового непрозорого тестування і відбору адвокатів в системі безоплатної правової допомоги, незважаючи на те, що функцію тестування і «ліцензування» адвокатів виконує колегія адвокатів, на яку покладено цей юридична функція. . Існуюча система також сприяла розділенню професійних юристів на тих, хто надає безкоштовну юридичну допомогу, і тих, хто її не надає. Крім того, у держави є можливість впливати на значну кількість юристів системи безоплатної правової допомоги, які обирають представників у Конгрес адвокатів України, які, в свою чергу, обирають представників до Вищої ради юстиції, 5 вищої кваліфікації. Дисциплінарна комісія суддів України та Кваліфікаційна комісія прокурорів. Таким чином, держава придбала неправильне і домінуючий вплив не тільки на колегію адвокатів, а й на ці інститути, які є надзвичайно важливими для існування суспільства верховенство прав і незалежності судової влади в Україні. З огляду на цю незадовільну ситуацію з системою безоплатної правової допомоги в Україні, існує гостра необхідність в її реформуванні шляхом передачі управління системою безоплатної правової допомоги в компетенцію незалежного органу з широкою участю адвокатури як незалежного конституційного органу. інститут, що виключає можливості для преси та втручання держави в професійну діяльність юристів. В основі цих реформ лежить пропонована модель безкоштовної юридичної допомоги, яка передбачає фінансування системи державою в особі Міністерства фінансів, а оперативний контроль і її функціонування буде забезпечувати тільки колегія адвокатів, а держава можуть бути представлені в цій функції - приклад, інститут омбудсмена. Ця нова модель безкоштовної юридичної допомоги забезпечить ефективно і прозоре використання коштів, що надаються системою безоплатної правової допомоги, повагу прав людини і дотримання професійних прав і гарантій адвокатів на справедливої, прозорої та недискримінаційній основі. Законом «Про безоплатну юридичну допомогу» ця проблема залишається невирішеною, тому що норми цього закону не регулюють ці питання. Таким чином, сучасний стан

національного законодавства про надання нужденним особам безкоштовної юридичної допомоги потребує подальшого реформування, в тому числі шляхом імплементації норм міжнародного права в законодавство України [70].

Діяльність щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу регулюється Конституцією України; Кримінально-процесуальний кодекс України; Закон України «Про надання безоплатної правової допомоги»; Постанова Кабінетів Міністрів України «Про затвердження Порядку роботи інформаційних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у справах про затримання фізичних осіб від 28.12.2011 р. № 1363; постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження ряду та умов укладення договорів з адвокатами, що надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та діалектів з юристами, що надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» 11.01.2012. № 8; наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 «Про затвердження Тимчасового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України»; наказом Міністерства юстиції України від 21.09.2011 р. № 3047/5 «Порядок роботизованої приймальні для надання безоплатної первинної правової допомоги» навряд чи варто заперечувати, що інститут правової допомоги, який ефективно функціонує, є важливою гарантією забезпечення доступу людини до правосуддя та реалізації її прав і свобод у державі. Правова допомога як один із аспектів соціальної допомоги не існує сама по собі, це впорядкована система соціальних відносин. Як зазначає М.В. Стаматін, ключовим до цього, який відображає суть терміна «правова допомога», є суспільні відносини у сфері допомоги, підтримки, регульовані як нормами права, так і моральними нормами, нормами, звичаями, корпоративними нормами [71, с. 136].

Варто зазначити наступне, що розуміння поняття «правова допомога» не знайдено. Вчені різних галузей права в галузі правової допомоги найчастіше розуміють - допомога, яка надається лише у випадках захисту від заплутаності у кримінальних справах лише адвокатами, будь-яка допомога юридичного характеру, надається безкоштовно на підставах, визначених законом та під

об'єкти, передбачені законом. За критерієм платної (безоплатної) юридична допомога відрізняється від юридичних послуг, які завжди надаються на платній основі відповідно до положень Цивільного кодексу України.

Попутно слід зазначити, що в українських словниках у ньому немає слів «безкоштовно». Очевидно, що автори закону та вищий законодавчий орган країни вводять нове слово, бажаючи зрозуміти, що не існує безкоштовних державних послуг, а послуг, що надаються державою фізичним особам безкоштовно, але фінансуються з державний бюджет, слід називати безкоштовним .

9 червня 2006 року Указом Президента України затверджено Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, яка встановлює загальні принципи формування і функціонування системи безоплатної правової допомоги та повного або часткового фінансування юридична допомога з державного бюджету. Дана Концепція передбачає, що система безоплатної правової допомоги в Україні повинна включати два види безоплатної правової допомоги: первинну і вторинну. Безоплатна первинна допомога повинна включати в себе надання правової інформації, юридичних консультацій і роз'яснень, підготовку юридичних документів (апеляції, довідки, запити і т. д.), На додаток до процедурних, допомога в отриманні вторинної безоплатної юридичної допомоги та альтернативних форм вирішення спорів - спеціальна медіація (медіація). Метою безоплатної вторинної правової допомоги має бути забезпечення рівного доступу до правосуддя для фізичних осіб. Безоплатна вторинна правова допомога включає підготовку процесуальних документів, захист від переслідування, представництво особи в судах та інших державних органах [72, с. 424].

Вперше в законодавстві України поняття «юридична допомога» було закріплено в Законі України «Про безоплатну юридичну допомогу». Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 цього Закону під юридичною допомогою розуміється надання юридичних послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод

людини і громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Також існує думка, що юридична допомога адвокатів - це послуга. Такої думки дотримується і Конституційний Суд України - в рішенні від 16 листопада 2000 № 13-рп / 2000 за конституційним зверненням громадянина з приводу офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право на вільний вибір адвоката) визначили поняття «право на юридичну допомогу» як гарантовану Конституцією України можливість фізичної особи отримувати юридичні (юридичні) послуги [73, с. 24-30].

Однак ми не ігноруємо той факт, що 2 червня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про безоплатну юридичну допомогу» № 3460-VI. Згідно з цим законом, безкоштовна юридична допомога - це юридична допомога, гарантована державою і повністю або частково надається за рахунок Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Слід зазначити, як справедливо зазначено, М. В. Стаматіна необхідно вдосконалити концепцію безкоштовної юридичної допомоги. Під безкоштовною юридичною допомогою слід розуміти професійну, гарантовану державою діяльність фахівців, визначену законом з надання безкоштовних юридичних послуг, спрямовану на реалізацію та захист прав, свобод, законних інтересів осіб, які звернулися за допомогою.

Безоплатна правова допомога буває двох видів: первинна і вторинна. Що стосується первинної медичної допомоги, то це різновид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку порушення та порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності державних органів. , Органи місцевого самоврядування, посадові особи і посадові особи (надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань, складання заяв, скарг на інші правові документи, надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової

допомоги та медіації). Суб'єктами безоплатної первинної правової допомоги можуть бути: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; Що стосується другого типу, а саме безоплатної вторинної правової допомоги, то це різновид державної гарантії, що полягає в створенні рівних можливостей для доступу до правосуддя (захист від переслідування; представлення інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу) [74].

Стан обізнаності на державному рівні з проблемою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, включаючи право на правову допомогу, відображене в законодавчій базі, свідчить про те, що вітчизняний законодавець активно та успішно використовує наукові розробки. Але є в різних нормативно-правових актах і колізії суперечності між окремими положеннями, що стосуються питання забезпечення права особи на правову допомогу.

Право на безкоштовну правову допомогу не є абсолютним. Це може бути обмежено справедливим чином з огляду на те, що можуть собі дозволити громадяни та держава. Для забезпечення ефективного доступу до правосуддя у всіх державах-членах Ради Європи існує принаймні один спосіб, за допомогою якого громадяни можуть отримати правову допомогу. Системи відрізняються між країнами, і єдиної моделі не існує. Фінансово-правова оцінка є важливим питанням надання правової допомоги. Ця оцінка може включати фінансові ресурси, тип провадження, в рамках якого може бути надана правова допомога, та умови суті спору. Між державами - членами Ради Європи існують принципові відмінності в парадигмі, організації та управлінні системами правової допомоги. Згідно з системами парадигми, спільна мета в деяких штатах, очевидна лише, полягає у забезпеченні загального доступу до юридичних послуг та правосуддя, тоді як в інших штатах правову допомогу можуть отримати лише ті, хто гостро потребує. Більшість програм допомоги доступні громадянам відповідної країни, громадянам Європейського Союзу, а також іноземним громадянам, які легально чи нелегально проживають у цій країні. У кримінальному провадженні той, хто не має достатньо коштів для

оплати правової допомоги, має право отримати таку допомогу без оплати лише тоді, коли це необхідно в інтересах справедливості. Допомога адвоката може полягати в досудовій консультації та, при необхідності, представництві в суді - безкоштовно або для помірному винного саду. Фінансова оцінка в основному пов'язана з рівнем доходу, незалежно від джерел, та наявністю майна. У кримінальному провадженні, якщо підозрюваний затриманий, фінансовий критерій частини не повинен блокуватися [75, с. 38].

Отже, безоплатна правова допомога – вид державної гарантії для реалізації та захисту прав і законних інтересів громадян, який здійснюється шляхом надання правової допомоги визначеним законодавством категоріям населення на підставах і в порядку, передбачених законом, за рахунок коштів бюджету. Інститут безоплатної правової допомоги є невід'ємною частиною правової системи всіх демократичних правових держав, необхідність в Україні цього інституту обумовлена в першу чергу нормами КУ та нормами міжнародного права. Однією з найважливіших проблем у сфері реалізації прав людини є доступу до безоплатної правової допомоги

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕДУРИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

3.1. Закордонний досвід правового забезпечення процедури надання безоплатної правової допомоги та оцінка можливостей його використання в Україні

Введення інституту безоплатної правової допомоги відповідно до стандартів Ради Європи та прецедентним правом Європейського суду з прав людини розглядається ПАРЄ як важливий інструмент для поліпшення доступу до правосуддя. З моменту проголошення незалежності в 1991 році Україна переживає процес радикальних змін у всіх сферах державної діяльності. Заявивши про прийняття європейських цінностей, Україна в той же час взяла на себе зобов'язання впроваджувати європейські стандарти в усіх сферах життя, впроваджуючи системи економічних, політичних і правових реформ. Одна з таких сфер - це система юридичної допомоги. Розглянемо, за якими, власне, орієнтирам дорівнює вітчизняне законодавство і якими правовими документами керуються іноземні держави в цій сфері. Сьогодні розвинені демократії побудували системи надання безкоштовної юридичної допомоги нужденним громадянам (громадянам, які в певний момент не можуть отримати послуги адвоката) таким чином, щоб вони максимально відповідали стандартам відповідно до Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції про права людини і прецедентним правом Європейського суду з прав людини, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, Комітетом ООН з прав людини, Принципами і керівними вказівками ООН щодо доступу до юридичних Допомога в кримінальному правосудді та інші документи ООН в цій галузі. 10 грудня 1948 Генеральна Асамблея ООН прийняла документ, який ліг в основу великої кількості документів різних держав в частині прав людини. Цей документ був названий Загальною декларацією прав людини і проголошений 30 цивільні і політичні права і свободи людини, включаючи

рівність всіх перед законом, рівні права, які не залежать від індивідуальних відмінностей і політичної системи країни проживання, право на особисту недоторканність, свободу совісті, правовий захист, і ін. Загальна декларація прав людини 1948 р містить 30 статей. У статті 10 міститься постулат про право людей на справедливе і справедливий судовий розгляд, про рівність усіх людей перед законом і, в кінцевому підсумку, на захист цим законом. Стаття 11 проголошує право людини на невинність [76].

Декларація не є обов'язковим документом. Однак, накопичивши колективний досвід в області прав людини різних країн, він став першим колективним документом вчених і політиків цих країн. Створено орган для контролю за дотриманням статей прийнятих пактів, конвенцій і договорів. Це Верховний комісар ООН з прав людини. Він може на підставі висновків (звітів) своїх уповноважених осіб, спрямованих для контролю за виконанням статей міжнародних нормативних актів в області прав людини, може залучати суд в разі їх недотримання.

4 листопада 1950 р. У Римі була прийнята Конвенція про захист прав людини та основних свобод. Конвенція містить преамбулу та 59 статей. Перелік прав і свобод людини допоможе і розширить протоколи, які фактично становлять єдине ціле з Конвенцією. У документі наголошується, що кожен, чий права та свободи, викладені в цій Конвенції, були порушені, має право на ефективний засіб правового захисту перед національним органом влади. А стаття 6 документа, що забезпечує право кожного на справедливий судовий розгляд, передбачає право на безкоштовну кваліфіковану юридичну допомогу. У той же час, безоплатна правова допомога у кримінальних справах повинна бути доступною для захисту у всіх кримінальних правопорушеннях в інтересах справедливості (відмова допускається, якщо обвинувачений має засоби, що не обходять сторону, встановлені спеціальною перевіркою), у цивільних справах така допомога сподівається, коли це вкрай необхідно (відповідні перевірки також можливі без необхідності посередніх засобів та суті справи) [77].

Ставши членом Ради Європи в 1995 р., Україна проголосила себе рівноправним партнером інших держав. За словами нашої країни, вони запровадять міжнародні законодавчі акти у своє національне законодавство. Так відбувається і із згаданою Конвенцією, яку Україна ратифікувала 31-й Закон № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. (Дата набрання чинності - 11 вересня 1997 р.).

Отже, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити дотримання прав і свобод громади, передбачених статтями Конвенції. Тоді ж (відразу після весни 1997 р.) Мали розпочатися процеси приведення вітчизняних законодавчих актів у галузі забезпечення прав людини у відповідність до міжнародних. Оскільки зміни відбулися не так швидко в 1999 році, загроза місця, коли членство України в Раді Європи було припинено. «Міжнародний законопроект про права людини складається із Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та двох додаткових протоколів до нього. У 1966 р. Генеральна Асамблея прийняла два договори, що застосовуються , завершивши Міжнародний законопроект про права людини. У 1976 р. Після того, як договори були ратифіковані достатньою кількістю окремих держав, законопроект отримав статус міжнародного права ».

СРСР, який на той час був частиною України, ратифікував ці документи в 1973 р. Близько 100 країн світу приєдналися Міжнародного пакту. Водночас внутрішнє законодавство підпорядковувалось міжнародному законодавству, визнаючи його верховенство. Громадяни, у разі порушення їх основних прав і свобод і не знаходячи належного захисту в країнах проживання, можуть отримати допомогу в міжнародних судах. Міжнародні нормативно-правові акти не передбачали конкретного порядку надання громадянам безоплатної правової допомоги, але, забезпечуючи право громадян на правовий захист, спонукали різні держави забезпечувати механізми надання такої допомоги у своїх законодавчих документах. права 1966 р. зобов'язували всі держави, що беруть участь у згаданому Пакті, забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої

порушені або не визнаються цим Пактом, ефективний засіб правового захисту, а також забезпечити право на правовий захист будь-якої особи, яка вимагає такий захист, створений компетентним судовим, адміністративним чи законодавчим органом чи будь-яким іншим компетентним органом, передається правовою системою держави та розвиває можливості судового захисту та ін. Стаття 14 цього Пакту без 32 віз. Обов'язок держави надавати безоплатну правову допомогу як один із факторів справедливого правосуддя [78].

У Пакті закріплено право громадянина захищатись особисто або опосередковано через уповноваженого його захисника; бути повідомленим про це право, якщо особа не має адвоката; мати безоплатно призначеного йому адвоката у справі, коли цього вимагають інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його здатність захищатись самостійно) або коли особа не має достатньо коштів для оплати цього адвоката, право на безкоштовне перенаправлення. Рада Європи прийняла 173 конвенції, угоди, протоколи, кодекси, які в тій чи іншій мірі беруть участь і забезпечують дотримання прав і свобод людини. Україна ратифікувала лише невеликий відсоток з них.

Безкоштовна юридична допомога в розвинених країнах пройшла п'ять етапів. Розрізняють: благодійне фінансування (безкоштовна благодійна діяльність юристів з неплатоспроможними клієнтами, обов'язкове надання юристами юридичних послуг в рамках професійної діяльності та ін.); соціальне приватне / суспільне поширення професії; фінансування надання безкоштовної юридичної допомоги з місцевих бюджетів; адміністративна стадія (створені відповідні структури для надання безкоштовної допомоги); етап захисту прав людини (стимулює розширення безкоштовної юридичної допомоги та державних юридичних послуг). Слід зазначити, що в різних країнах світу ми можемо спостерігати різний рівень доступу їх громадян до отримання безкоштовної юридичної допомоги. Цьому є кілька причин, включаючи відмінності в структурі правоохоронних органів, фінансування, ефективності

системи юридичної допомоги і т. Д. Наприклад, в США і Великобританії досвід зовсім інший, не дивлячись на те, що в обох країнах існують системи загального права. У США набагато більш широко використовується робота оплачуваних юристів, що працюють в юридичних організаціях та організаціях громадських повірених. У Сполученому Королівстві безкоштовну юридичну допомогу в основному надають приватні юристи. У Сполучених Штатах безкоштовні юридичні послуги у цивільних справах розглядаються, принаймні частково, в дуже політизованому контексті, який практично відсутній в Сполученому Королівстві. Для ефективного управління встановленою системою безоплатної правової допомоги в ряді країн були створені проміжні органи, які діють як посередники між державними установами та потребує стороною. У них різні імена. У Нідерландах це регіональні ради з безкоштовної юридичної допомоги, в Англії - Комітет з юридичних послуг, створена відповідно до Закону про доступ до правосуддя 1999 року, в Квебеку - Комітет з юридичних послуг, а в Онтаріо - Рада з юридичної допомоги. Онтаріо, в Сполучених Штатах - Корпорація юридичних послуг, в Південній Африці - Рада юридичної допомоги, підзвітний парламенту. Та ж система застосовується в Австралії. Здебільшого, все системи (комісії) працюють з представниками державних відомств, що відповідають за ресурси і політику, незалежними експертами (членами) і юристами. В цьому випадку незалежні експерти призначаються державою, а оплата адвокатів (прямо чи опосередковано) оплачується Комісією. Комісія зазвичай складається з фіксованого числа членів і очолюється одним з них. Комісія приймає рішення про надання безоплатної правової допомоги у кримінальних справах та можливості безкоштовного фінансування у цивільних справах [79].

У цивільних справах вони означають справи в сімейному, громадському, приватному та адміністративному праві. Щоб отримати безкоштовну юридичну допомогу в таких випадках, необхідна подвійна перевірка: по суті і в разі потреби. При цьому доступ до інформації і короткострокові юридичні консультації (в Україні це так звана первинна юридична допомога) можуть

бути надані безкоштовно. Допомога в кримінальних справах можуть надавати приватні юристи, які беруть участь в кожному окремому справі (у даній справі отримують винагороду), юристи, які працюють безпосередньо в Комісії і отримують за це заробітну плату (в заробітну плату входить винагороду у кількох справах), юристи, що працюють в незалежній юридичній організації. Механізми допомоги визначаються різними країнами з урахуванням національної юрисдикції і культури. Держава виділяє бюджетні кошти на надання безкоштовної юридичної допомоги. Що виділяється сума контролюється урядом і Комісією (при дотриманні додаткових умов). Крім того, в цивільних справах гранти можуть використовуватися для фінансування і розподілятися через центри публічного права та юридичні клініки.

Слід зазначити, що, керуючись Декларацією та Конвенцією, світове співтовариство згодом приймає низку інших документів, що розширюють доступ громадян до отримання безоплатної правової допомоги. Так, у 2009 році Рада юстиції прийняла Стратегічний план («Дорожня карта») щодо процесуальних прав. Він представляє 5 законодавчих ініціатив: право на переклад та переклад; право на інформування про права затриманого (Свідectво про права); право на первинну правову допомогу (юридичну консультацію) до і під час судового розгляду, а також на вторинну правову допомогу; право затриманого на розлучення з членами сім'ї, роботодавцями та консульськими установами; для захисту вразливих підозрюваних; так званий «Зелений документ» (або «Зелена книга») про попереднє ув'язнення за варіантом [80].

Проблема доступу до правової допомоги в si-STEM кримінального судочинства була обговорена під час роботи 21-ї та 23-ї сесій Комісії ООН з питань запобігання злочинності та кримінальному судочинству (23 квітня 2012 року та 12 травня 2014 року у Відні), а також на засіданні Міжнародної конференції з питань доступу до правової допомоги в системах кримінального судочинства (24-26 червня 2014 р. в м. Йоханнесбург). Представники України брали участь у цих заходах і мали змогу набути досвіду та розробок інших

держав у забезпеченні прав своїх халів. Ще один надзвичайно важливий у розвитку надання в Україні пачок безоплатної правової допомоги у світовому (та в Україні спільному кремі) форумі вчених та законодавців. Це 13-й Конгрес ООН з питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя, який відбувся у квітні 2015 року в Досі (Катар). Як платформа для обговорення питань у галузі кримінального судочинства, визначення пріоритетів у цій галузі на наступний 5-ти пунктовий період, Форум зосередився на подальшій стратегічній політиці ООН щодо вирішення соціальних та економічних проблем, пов'язаних з функціонуванням кримінального законодавства . -суддя. Як відомо, кожен Конгрес ООН закінчується прийняттям єдиної Декларації, яка формулює спільну думку учасників форуму щодо вирішення проблем, що були предметом обговорення на Конгресі, а також визначає подальші завдання. 35дання і голи. Водночас Декларація базується на утвердженні принципу верховенства права на національному та міжнародному рівнях і вимагає додаткового законодавчого регулювання.

Дохська декларація про злочинність, прийнята 13-м конгресом, підтвердила прихильність Принципів та Керівних принципів щодо «перегляду та реформування політики правової допомоги з метою розширення доступу до ефективної правової допомоги у кримінальному переслідуванні для тих осіб, які не можуть заплатити за цю допомогу, або коли цього вимагають інтереси правосуддя, включаючи, де це необхідно, шляхом розробки національних програм і планів у цій галузі, а також розбудови спроможності забезпечити та забезпечити доступ до ефективної правової допомоги у всіх сферах та у всіх її формах з урахуванням принципів та керівних органів ООН щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального судочинства» [81].

Декларація також відображає принципову позицію України щодо надання правової допомоги своїм стипендіатам. Під час конгресу відбувся семінар «Керівні принципи розробки законів про безоплатну правову допомогу». У ньому, серед інших учасників, взяли участь представники Міністерства юстиції України. Під час виступів та дискусій відбувся обмін досвідом різних країн у

галузі надання правової допомоги своїм громадянам. Представники української делегації наголосили на ролі такої допомоги у реформуванні судової влади, прокуратури, поліції та реалізації права громади мад'янів на справедливий судовий розгляд. 13-й Конгрес ООН, на наш погляд, став знаковим для розвитку інституту правової допомоги в нашій державі, оскільки з 1 липня 2015 року в Україні розпочався новий етап у його розвитку. А саме: для надання безоплатної правової вторинної допомоги було відкрито 100 місцевих центрів (в обласних, районних центрах та Києві). Це полегшує доступ до допомоги за законом для певних категорій осіб, і лише система надання безоплатної правової допомоги в Україні наближається до європейських та світових стандартів [82].

Сьогодні українські і зарубіжні юристи, обмінюючись напрямками в сфері надання правової допомоги своїм громадам, укладають спільні договори і створюють спільні Збпро проектів. Так, 31 березня 2017 року уряд США підписав проект міжнародної технічної допомоги Україні «Підвищення професіоналізму юристів в Україні», який триватиме до 30 вересня 2018 року. Він передбачає виділення фінансової допомоги, а також: розвиток п'яти міжрегіональних ресурсних і комунікаційних майданчиків (в Києві, Дніпрі, Львові, Харкові та Одесі) для проведення на їх основі дистанційного і онлайн навчання, семінарів і тренінгів, а також інших заходів, спрямованих на надання юристам можливості система безоплатної вторинної правової допомоги, співробітники територіальних офісів Координаційного центру, місцевих неурядових організацій та приватні юристи для проведення навчання, надання консультаційних послуг клієнтам і здійснення іншої професійної діяльності; забезпечення майданчиків необхідним обладнанням; надання грантів неурядовим організаціям, що працюють в Україні, для розвитку і підтримки системи безоплатної правової допомоги; впровадження інших заходів, спрямованих на розвиток системи безоплатної вторинної правової допомоги в частині надання кваліфікованих послуг із захисту клієнтів в кримінальному процесі. Активне спілкування учасників проекту сприятиме обміну досвідом та

досвідом між юристами, які беруть участь у забезпеченні функціонування безкоштовної юридичної допомоги (юристи, волонтери та активісти, що стежать за станом захисту прав людини, громадськими організаціями і т. д.). І зміцнить потенціал юристів, створюючи умови для їх професійного розвитку. Грантова підтримка також можлива для неурядових організацій, які братимуть участь у наданні вищевказаної допомоги. Таким чином, процес інтеграції української і світової систем правової допомоги своїм громадянам триває [83].

Таким чином, правові юрисдикції розвинених країн спрямовані на забезпечення безперешкодного доступу своїх громадян до правових інструментів захисту та справедливий судовий розгляд. При цьому немає єдиного законодавства, яке використовувалося б усіма державами і забезпечувало б однаковий рівень захисту громадян в різних країнах. Керуючись загальновизнаними світовими правовими актами - Загальною декларацією прав людини, Європейської конвенції про захист прав людини, Принципи та рекомендації ООН щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя і інші документи ООН в цій галузі, національне законодавство створюється з урахуванням місцевих особливостей, правових традицій, культури і рівня економічного розвитку тієї чи іншої держави, і, отже, і доступні бюджетні засоби. Безкоштовна юридична допомога в більшості країн світу надається з державного бюджету, покриваючи витрати на захист частково або повністю, в залежності від майнового стану потребує. Національне законодавство кожної держави прописує умови надання допомоги з урахуванням наявності майна, складу сім'ї, рівня доходів і т. д. Юридичні юрисдикції різних держав визначають систему механізмів надання безкоштовної юридичної допомоги. Переважна більшість країн надають таку допомогу у кримінальних справах, але є можливість її отримання та у цивільних справах (в рамках одного механізму або за умови створення власних механізмів для певних категорій справ).

Отже, за наявності інституту безоплатної правової допомоги в державі, його підтримка та правова основа підвищують рівень довіри до держави з боку

її громадян, сприяє підвищенню якості і рівня життя та є однією з гарантій держави щодо забезпечення громадянам основних прав і свобод.

3.2. Роль міжнародних стандартів щодо реалізації державної політики у сфері організації надання безоплатної правової допомоги

Післявоєнний період став свідченням нагальної необхідності об'єднання країн світу з метою захисту прав і свобод людини. 24 жовтня 1945 року було засновано міжнародну Організацію Об'єднаних Націй. 26 червня 1945 року підписано статус ООН, активну участь у розробці якого взяли представники України. Преамбула та розділ 1 якого визначають, що метою об'єднання націй є утвердження віри в основні права людини, створення умов, при яких зможуть зберігатися справедливість і повага до обов'язків, що витікають з договорів та інших джерел міжнародного права, були розроблені за голосуванням міністра закордонних справ УРСР Д. Мануїльського у Першому комітеті на конференції у Сан-Франциско [84].

Україна як повноправний член ООН визначила забезпечення захисту прав людини пріоритетним напрямком внутрішньої і зовнішньої політики. Українське законодавство на сьогодні приведено у відповідність міжнародним стандартам захисту прав людини, однак окремі аспекти міжнародних норм залишаються поза увагою законодавця. Однак, як зазначав Л.Н. Шестаков, права людини неможливо імпортувати, оскільки в кожному суспільстві вони мають свою специфіку [85].

Частина 3 статті 14 Міжнародного пакту про громадські і політичні права визначає, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому обвинувачення на гарантії на основі повної рівності, а саме бути судимим в присутності підсудного і захищати себе особисто або через обраного ним захисника в будь-якому випадку, коли інтереси правосуддя того потребують, безкоштовно для особи в такому випадку, коли у неї недостатньо коштів для оплати захисника. Дане положення міжнародного права закріплено в статті 52

КУ. У випадках, передбачених законом ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [86].

Порушення пункту 3 Декларації основних принципів юстиції для жертв злочинів та перевищення влади є обмеження доступу неповнолітніх до безкоштовної правової допомоги [87].

Звернення про надання правових послуг неповнолітнім безоплатно подаються їх законними представниками, надання вторинної безкоштовної допомоги передбачено лише дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, безпритульним дітям, дітям, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї. Та чи зможе підліток в умовах розквіту бюрократії самостійно довести наявність конфлікту свої інтересів з законним представником? Необхідність правової допомоги при збиранні доказів наявності зазначеного конфлікту є безсумнівною.

Вимоги Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації знайшли своє втілення в нормах КУ, зокрема в статті 24, нормах ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» визначено категорії осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу незалежно від раси, кольору шкіри, національного та етнічного походження [88].

Згідно Кодексу поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку, прийнятого 17.12.1979 р. в рамках ООН, для захисту всіх осіб, затриманих чи тих, що знаходяться в умовах тюремного режиму, кожній затриманій особі має бути надано право на допомогу, консультацію з адвокатом і можливість спілкування з ним, що свідчить про необхідність надання правової допомоги особам на всіх стадіях кримінального процесу та адміністративного судочинства. Зазначена норма міжнародного права знайшла втілення в ст. 213 Кримінального процесуального кодексу України в статтях 14, 19 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу».

Позиція Європейського суду з прав людини зазначає, що термін «суд» у визначеному міжнародною нормою праві на захист не має обов'язкового тлумачення як юрисдикція класичного типу, інтегрована в правову систему

держави. Крім того, право на правову допомогу визначається Європейським судом не лише в межах судової процедури, а і поза нею, до виникнення процесуальних правовідносин. Згідно норм українського законодавства, до безоплатної вторинної допомоги належать такі види правових послуг, як захист від обвинувачення, здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складання процесуальних документів. Відповідно, законодавець не обмежує коло випадків процесуального захисту представництвом у судах [89].

В «Основних положеннях про роль адвокатів», прийнятих 7 конгресом ООН по запобіганню злочинам, передбачено, що особа, яка не має адвоката, у випадках, коли інтереси правосуддя вимагають цього, повинна бути забезпечена допомога адвоката, який має відповідну компетенцію і досвід ведення справ, щоб забезпечити їй ефективну юридичну допомогу без оплати з її сторони, якщо у неї немає необхідних коштів.

Дана гарантія передбачена ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», Кримінально-процесуальним кодексом України. Суб'єктами надання безоплатної вторинної допомоги в Україні можуть бути виключно адвокати. Однак, згідно ч.2 ст.2 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» порядок надання безоплатної правової допомоги фізичним особам на благодійних засадах фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями, регулюються відповідним законодавством і статутами цих організацій. Отже, залишається незрозумілим, чи можуть благодійні організації надавати безоплатну вторинну правову допомогу. Якщо вони є суб'єктами її надання, то вбачається, що порушення норми міжнародного права, яка надає таку можливість, виключно адвокатом [90].

Згідно одного з рішень Європейського суду з прав людини, у разі якщо адвокат не бачить підстав для оскарження судового рішення в апеляційній інстанції, суд повинен впевнитися, що засуджений знає, що адвокат не буде

брати участь в оскарженні вироку. В іншому випадку суд повинен повідомити засудженого, що захисник не буде оскаржувати вирок та надати можливість призначити йому іншого захисника. Недотримання зазначених умов є порушення ст.14 ч.3 п. d Міжнародного пакту про громадські і політичні права [91].

На сьогодні в Україні зазначені умови не дотримуються, оскільки відсутні відповідні законодавчі вимоги. Законами України передбачена зміна адвоката у разі неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору, недотримання ним порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги. На жаль, особі, яка не має необхідних правових знань та достатніх коштів для оплати праці захисника, важко, а в більшості випадків неможливо довести неналежне виконання адвокатом своїх зобов'язань. Відтак актуальним залишається порушення міжнародного принципу рівності перед законом і судом.

Однією з важливих умов надання якісних правових послуг є їх належне фінансування. Згідно принципу 3 Основних принципів, що стосуються ролі юристів, прийнятих восьмим Конгресом ООН по попередженню злочинності та спілкуванню з правопорушниками, що відбулося в Гавані, уряд забезпечує надання достатніх фінансових та інших засобів для надання юридичних послуг особам, які її потребують і в разі необхідності іншим особам, які знаходяться у несприятливому стані [92].

Стаття 29 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» визначає, що фінансування безоплатної первинної допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України на утримання відповідних органів виконавчої влади, місцевих бюджетів та інших джерел. Як свідчить практика, всупереч нормам міжнародного права, такі кошти виділяються в недостатньому обсязі або взагалі можуть бути не виділені.

Свідченням європейської інтеграції України ті підвищення її міжнародного авторитету є вступ української держави до Ради Європи, що відбувся 9 листопада 1995 року. В Резолюції 8 «Про юридичну допомогу і

консультування», прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 02.03.1979, визначено: «Надання юридичної допомоги – це не прояв милосердя, а обов'язок, що покладений на суспільство» [93].

Конвенція про захист прав і основоположних свобод, прийнята в рамках Ради Європи, є ключовим документом європейської організації, що визначає право кожного на юридичну допомогу захисника, а за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [94].

Зазначене право закріплюється конвенцією як право обвинуваченого у вчиненні злочину на правовий захист та полягає у праві захищати себе особисто, мати обраного самою собою захисника і, за визначених умов, мати призначеного йому захисника безоплатно. Про це свідчить рішення Європейського суду з прав людини у справах, рішенням судом визначено, що право на безкоштовного правозахисника поширюється і на категорію цивільних справ. Резолюція 78 Комітету Міністрів відносно безоплатної юридичної допомоги і консультування проголошує право кожного на безоплатну правову допомогу і юридичну консультацію, щоб економічні фактори не могли слугувати перешкодою для здійснення або захисту у громадянських, комерційних, адміністративних, соціальних або фіскальних справах. В Україні існує пряма залежність розвитку інституту безоплатної правової допомоги від економічних факторів. Крім того, резолюція визначає, що безоплатна правова допомога повинна включати усі витрати, які несе правозахисник, включаючи витрати на свідків, експертів, перекладачів [95].

Важливою в діяльності адвокатури, а відтак в наданні якісної безоплатної правової допомоги, є наявність ефективної системи самоврядування правозахисників. Необхідність її створення визнана міжнародною спільнотою та зазначена в Рекомендації РЄ (2000) 21 про свободу професії адвоката. Зокрема, згідно п.5 заохочення до формування та формування професійних місцевих, національних і міжнародних об'єднань, належних від влади та від широко загалу, повинно бути дозволено адвокатам, оскільки метою їх

створення є зміцнення стандартів професійної діяльності і захист незалежності адвокатів, що є особливо важливим при наданні безоплатної правової допомоги. Спілкою адвокатів України неодноразово наголошувалося на цьому, однак на сьогодні в Україні не створено побудованої на професійних засадах єдиної колегії адвокатів, яка була б неурядовою організацією і управління якою здійснювалося її членами. Частково необхідні функції виконує Спілка адвокатів України та регіональні кваліфікаційні і дисциплінарні комісії адвокатів, де в якості апеляційної інстанції діє вища кваліфікаційна комісія адвокатів. На розгляді у ВРУ перебувають численні законопроекти, передбачають створення незалежної організації адвокатів з широкими її функціями.

Згідно Європейської угоди про передачу заяв про правову допомогу, будь-яка особа, що проживає на території однієї держави і бажає звернутися за правовою допомогою у зв'язку з цивільною, господарською або адміністративною справою на території іншої держави, може подати відповідну заяву в державі проживання. Для цієї мети кожна держава повинна визначати спеціальний орган, який буде приймати заяви і пересилати їх в інші держави безкоштовно для заявника [96].

Всупереч вимогам міжнародної норми відповідного органу в Україні не створено. Не дотримано в повній мірі Рекомендації 76 Комітету Міністрів відносно безкоштовної юридичної допомоги в справах. Резолюція рекомендує державам – членам надавати безоплатну правову допомогу на однакових умовах фізичним особам – громадянам інших держав – членів та усім іншим фізичним особам, які мають місце проживання на території тієї держави, де ведуться відповідні процедури.

На сьогодні членами РЄ є 47 держав. Україною укладено договори про міжнародну правову допомогу лише із 13 країнами. Згідно частини 2 статті 14 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких

надана ВРУ, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав – учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу [97].

Отже, особа без громадянства або громадянин країни, з якою не укладено міжнародний договір, отримавши місце проживання на території України позбавлена можливості отримання безоплатної правової допомоги на тих же умовах, що і українські громадяни. Невизначеною залишається позиція українського законодавства щодо надання безоплатної правової допомоги особам, які бажають звернутися за захистом своїх прав до міжнародних правозахисних органів. ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» не передбачає обмежень в наданні правової допомоги виключно в межах національної правової системи, але і не закріплює заборони. Держави мають лише контроль над внутрішніми судами, а тому гарантувати право на безоплатну правову допомогу можуть лише щодо внутрішніх правозахисних органів, на думку А. С. Батлера. Важко погодитися з такою позицією, оскільки кожна європейська держава повинна бути зацікавлена у справедливому рішенні справи в міжнародних правозахисних органах, відтак повинна сприяти особам у наданні правової допомоги за межами національної правової системи. Оскільки в Україні відсутній чіткий механізм організації надання безоплатної правової допомоги особам, які бажають звернутися до міжнародних правозахисних органів, то більшість людей позбавлені можливості захисту своїх прав на міжнародному рівні, що свідчить про порушення Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод з Протоколами до неї, Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадські та політичні права та інших міжнародно – правових актів, ратифікованих Україною, які надають право кожному після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних міжнародних органів міжнародних організацій. Відповідна норма КУ залишається декларативною.

Можливість особи відмовитись від адвоката, за винятком випадків, визначених законом, є свідчення втілення в національне законодавство Рекомендації № R (81) Комітету Міністрів відносно шляхів полегшення доступу до право судді [98].

Європейський суд з прав людини право на правову допомогу визнає не лише в межах конкретного судового розгляду, але й поза ініційованою судовою процедурою, що означає право на правову допомогу будь – якій особі ще до виникнення процесуальних відносин. З прийняттям ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» було реалізовано рекомендацію Комітету Міністрів про необхідність спрощення процедури звернення за безкоштовною юридичною допомогою [99].

Згідно закону, особа може звернутися за наданням первинної правової допомоги до будь - якого органу державної влади. Якщо питання порушені у зверненні, не належать до компетенції органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, до якого надійшло звернення особи, такий орган протягом 15 календарних днів повинен надіслати це звернення до відповідного органу та повідомити про це особу, яка подала звернення. Звернення за безоплатною вторинною правовою допомогою подаються особами до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або до територіального органу юстиції за місцем фактичного місця проживання чи перебування особи. У випадку затримання особи за підозрою у вчиненні правопорушення здійснюється негайне інформування Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, який зобов'язаний прийняти рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги з моменту затримання особи. Такий порядок звернень є доступним для кожного та забезпечує вчасне отримання правової допомоги кожним. На сьогодні в Україні відсутні будь – які заохочення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги особам, які перебувають у складному матеріальному становищі. Більшість адвокатів працюють вимушено, що свідчить про порушення Рекомендації Комітету Міністрів про свободу зайняття юридичною професією, в якій зазначено про

необхідність стимулювання юристів до надання юридичних послуг, на обов'язки юристів в відношенні до їх клієнтів не повинно впливати те, що винагорода виплачується за рахунок публічних коштів. Державами – членами РЄ було ухвалено План дій щодо системи безоплатної правової допомоги з метою започаткування, розбудови і посилення системи безоплатної правової допомоги, одним із основних напрямків якого є розміщення інформації про правову допомогу в Інтернет - сайтах. Парламентська Асамблея в Рекомендації 1639 (2003) «Медіація в сімейно – правових спорах і рівність статей» закликає держав - членів впроваджувати заохочення і використання медіації як правову послугу, однак впровадження програм відповідного правосуддя знаходиться на етапі формування вітчизняної моделі [100].

Основними принципами Європейського союзу є свобода, демократія, шанування прав людини та основоположних свобод, верховенства права. Україна, підписавши у 1994 році Угоду про партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами, ствердила повагу до демократичних принципів. Свідченням цього стало прийняття ВРУ ЗУ «Про концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС» [101].

Доступ до правосуддя і максимально доступна – за ціною, якісна юридична допомога – в ЄС вважається одним з пріоритетів розвитку.

Згідно п. 13 Директиви Ради 2002/8/ ЄС від 28 січня 2013 року «Про покращення доступу до правосуддя у транскордонних спорах шляхом встановлення мінімальних спільних правил, які відносяться до правової допомоги та інших фінансових аспектів у цивільних судових процесах», якщо правова допомога надається, вона повинна покривати весь судовий процес повністю, включаючи витрати, понесені у зв'язку з проголошенням рішення таким, що має законну силу та його виконанням [102].

Особа, яка отримала правову допомогу, продовжує її отримувати у разі апеляційного оскарження рішення, винесеного на її користь. На жаль, в Україні на сьогодні не створено дієвих механізмів реалізації даних положень. Належне

забезпечення якісною правовою допомогою кожного є запорукою підписання українською державою угоди про асоціацію з ЄС. 9 червня 2006 року указом ПУ схвалено Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні. До основних шляхів створення системи було віднесено : 1) створення взаємопов'язаних складових системи – первинної та вторинної безоплатної правової допомоги; 2) забезпечення належного рівня та оптимального порядку оплати правової допомоги за рахунок державного бюджету; 3) встановлення чітких критеріїв доступу осіб до безоплатної правової допомоги; 4) створення ефективної моделі управління системою безоплатної правової допомоги та її фінансування [103].

Отже, наразі в українському законодавстві міжнародні стандарти прав людини мають формальне закріплення, але залишаються декларативними, оскільки не має забезпечення належного фінансування інституту безоплатної правової допомоги, що є обов'язково, відповідно до вимог міжнародної спільноти; коло суб'єктів для отримання безоплатної вторинної правової допомоги є значно вузьким і не є у відповідності до європейського «критерія нужденності»; визначення критерію якості надання безоплатної вторинної правової допомоги та кола суб'єктів для її надання залишається спірним, що є недопустимим згідно до європейських вимог. Українським законодавством не передбачена система організації безкоштовної правової допомоги в державі особам, які потребують захисту своїх прав в міжнародних судових органах та судових і державних органах зарубіжних країн, однак визначена як рекомендаційна в міжнародних нормах. Точне закріплення вищезазначених вимог в нашому законодавстві стане гарантією реалізації конституційних прав і свобод кожного громадянина.

3.3. Недоліки адміністративно-правового статусу учасників процедури надання безоплатної правової допомоги в Україні та шляхи їх вирішення

Перелік деяких проблем і питань, які виникли в рамках зараз існуючої системи БПД. Ці питання поділяють на питання, що порушують права людини

(зазвичай, обвинувачених осіб), ті, що порушують професійні свободи і права адвокатів (адвокатури в цілому) в Україні, а також на питання про утримання та вартість системи БПД. Аналізуючи ці проблеми є необхідним внести відповідні поправки до Закону про БПД і докорінно змінити систему.

Порушення основних прав людини.

Головним з недоліків Закону про БПД є те, що він не закріплює принцип вільного вибору особою захисника, що не у відповідності з ст. 59 Конституції України, а також пункту «с» частини 3 ст. 6 ЄКПЛ. Відповідно до статті 19 зазначеного Закону саме центр БПД приймає рішення про надання такої допомоги та призначає особі захисника. Тому, особу, якій пред'явлене кримінальне обвинувачення і якій надається БПД, фактично є позбавленою права на вільний вибір захисника, що не узгоджується з КУ та ЄКПЛ.

Крім того, Закон сприяє дискримінації за майновою та матеріальною ознакою, що є порушенням статті 14 ЄКПЛ (заборона дискримінації), взятої в поєднанні з ст. 6 § 3 (с). Особи, в яких є фінансові ресурси, мають можливість вільного вибору для себе адвоката (тобто, укласти з ним угоду про надання правової допомоги), тоді як ті особи, які таких ресурсів не мають, тому не мають вибору та змушені погодитись на адвоката, який їм надасть (призначить) центр БПД [104].

Водночас, до цього часу в Законі про БПД не встановлені критерії надання БПД вразливим верствам населення та не встановлено часові рамки для перевірки матеріального стану громадянина, яка притягується до кримінальної відповідальності. Взагалі така правова допомога, зазвичай, надається за бюджетні кошти кожному без винятку та без урахування його майнового стану.

НААУ звертає увагу на те, що наразі існуюче кримінально-процесуальне законодавство в країні за деяких обставин дозволяє судові змусити обвинуваченого користуватися адвокатом БПД, незалежно від фінансових можливостей обвинуваченого. Навіть якщо особа має всі фінансові можливості заплатити за юридичну допомогу і має декількох адвокатів, котрим може

довіряти, органи слідства чи суд можуть у певних випадках призначити (і призначають) такій особі адвоката БПД, аби пришвидшити провадження, а в деколи і вплинути на провадження (наприклад, під час обрання запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою) [105].

Іншою проблемою є неможливість заміни адвоката БПД у певних випадках і подальше затягування кримінального провадження. Наприклад, якщо адвокат БПД не зможе з'явитися до суду (наприклад, знаходиться у відпустці або в іншому населеному пункті), то центр БПД не зможе замінити його іншим адвокатом, як це відбувається в адвокатів, які діють за угодою з клієнтом. Відповідно до ст. 24 Закону про БПД адвоката БПД може бути замінено в разі хвороби, неналежного виконання зобов'язань за умовами договору, недотримання порядку надання БПД або виключення з Реєстру адвокатів, що надають БПД. У всі інші випадки особа фактично залишається без захисника та чекає, поки призначений їй адвокат не зможе повернутися до своїх обов'язків, що, призводить до невиправданого затягування кримінального провадження. Така затримка фактично може призвести до порушення права обвинуваченого на розумні строки провадження, передбаченого ст. 6 ЄКПЛ [106].

Останнім часом надсилають численні повідомлення про осіб, які постраждали від корупційних практик нинішньої системи БПД. Приклади такої корупції включають вимоги від адвокатів БПД укладати додаткові приватні угоди для більш ефективного представлення інтересів клієнта (оскільки державна винагорода за надавану БПД не є достатньою), вибіркове призначення адвокатів в більш виграшні або прибуткові справи, призначення судами адвокатів БПД без потреби і без згоди, затримки в прибутті адвокатів БПД [107].

Порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

Деякі положення Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» неодноразово підкреслюють, що адвокатська діяльність є професійною незалежною діяльністю, у тому числі незалежною від держави.

Однак така незалежність порушується, оскільки адвокати БПД вимушені розголошувати адвокатську таємницю щодо клієнтів чи справ, коли вони надають певні документи посадовим особам системи БПД. Наприклад, центри БПД вимагають від адвокатів надання в якості доказів документів, необхідних для отримання винагороди за надання БПД, і які можуть містити адвокатську таємницю. В результаті, низка осіб з системи БПД (наприклад, керівники та посадовці центрів БПД, серед яких багато люстрованих прокурорів, колишніх співробітників правоохоронних органів та інших осіб) отримують доступ до матеріалів, на які розповсюджується адвокатська таємниця. Це є порушенням законодавства України та міжнародних стандартів.

Управління системою БПД державою через Міністерство юстиції також зробило свій внесок у здійснення неналежного впливу на розподіл справ серед адвокатів БПД. Адвокати БПД отримують дуже різний доступ до справ, які призначаються їхніми відповідними центрами БПД, що було виявлено і в скаргах, які отримала НААУ, і в інформації щодо призначення справ, яка є у вільному доступі [108].

В Україні не важко уявити собі сценарій, в якому від того, як адвокат поводитиметься чи діятиме в рамках наданих державою справ, прямо залежатимуть його шанси на подальші призначення. Таким чином, подібний процес призначення справ призвів до державного впливу та контролю над адвокатами БПД, і до свого роду «одержавлення» кримінального процесу, в якому держава наразі представлена стороною обвинувачення (прокурором) та стороною захисту (адвокатом БПД, контрольованим державою), що йде всупереч з базовими міжнародними нормами та не є припустимим в будь-якій правовій державі.

Адвокати підтверджують, що доручення надаються центрами в ручному режимі: одним дають цікаві і доходні доручення, іншим – важкі, але малодоходні.

Існуючі вимоги щодо звітності адвокатів системи БПД є складними та бюрократизованими, а тому вимагають перегляду і спрощення. З метою отримання винагороди за свою роботу адвокати БПД повинні надавати до центрів БПД значну кількість підтверджуючих документів, здійснювати складні розрахунки. Такі вимоги до адвокатів системи БПД є надмірними та такими, що заважають їм займатися своєю безпосередньою роботою та виконувати безпосередній обов'язок (забезпечувати право на захист), а також потенційно створюють можливість більшого контролю з боку державних посадовців, які керують системою. Так, адвокати БПД часто не звертаються за отриманням винагороди, що також підтримує гіпотезу про корупційну практику, коли між адвокатом БПД та особою, яка отримує БПД, укладається додаткова угода.

Для адвокатів системи БПД також існує потенційна загроза незалежності у зв'язку з оплатою їхньої праці. Оплата праці таких адвокатів наразі знизилася порівняно з тим, якою вона була на початку, та в цілому є дуже невеликою (наразі – 1,2 дол/год), особливо після вирахування всіх податків. Повідомляється також про те, що Державне казначейство часто робить відповідні перерахування коштів із запізненням. Недостатня чи надана із затримкою винагорода в кращому випадку призводить до більшої залежності адвокатів від держави, а в гіршому – до корупції [109].

Тиск держави на адвокатуру та загрози для незалежності адвокатської діяльності.

Намір держави збільшити кількість адвокатів БПД також створює реальну загрозу для майбутньої незалежності адвокатської діяльності, а також можливість домінування держави над адвокатурою. Так, держава оголосила про свій намір збільшити кількість адвокатів БПД до 15 тисяч - фактично половини з усіх існуючих в Україні адвокатів. В Україні з'їзд адвокатів України є найвищим органом адвокатського самоврядування, який складається з

адвокатів, обраних їхніми колегами на регіональному рівні. З'їзд призначає трьох членів Вищої ради юстиції, по одному члену дисциплінарної і кваліфікаційної палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та одного члена Кваліфікаційно - дисциплінарної комісії прокурорів. Через вплив на значну частку від всіх адвокатів через систему БПД держава має вплив і навіть контроль в процесі призначення представників до цих органів, які є вкрай важливими для існування верховенства права та незалежності судової влади в Україні. Навіть зараз, ще до запланованого збільшення кількості адвокатів БПД, адвокати БПД повідомляють НААУ, що їх викликав голова регіонального центру БПД і просив певним чином проголосувати на з'їзді або взагалі не ходити на такі вибори.

Викликом для незалежної адвокатури є система допуску адвокатів до системи БПД через створення додаткових, непрозорих конкурсів з відбору адвокатів. Така практика не лише хибна, але й фактично є формою державного регулювання та навіть вибіркового контролю над тим, яким адвокатам дозволяється практикувати в системі БПД. Це є неприпустимим, оскільки всі адвокати вже пройшли підготовку та показали свою кваліфікацію під час складання кваліфікаційного іспиту. Крім того, якість їхньої роботи має оцінювати кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, а не чиновники з Мін'юсту. Така система вочевидь вступає в протиріччя з принципом саморегулювання адвокатури та адвокатської діяльності, її незалежності від держави та недискримінації при користуванні правом на здійснення адвокатською діяльністю.

Також існує загроза для існування адвокатури, яка витікає з відмежування адвокатів БПД від інших адвокатів. Ця обставина призвела до фактичного розколу адвокатури України на дві частини: на незалежних адвокатів та адвокатів з надання БПД. Такий розподіл шкодить НААУ як професійній організації, яка об'єднує всіх адвокатів України, та створення якої - на виконання державою своїх зобов'язань перед Радою Європи – адвокатська спільнота незалежної України чекала близько 20 років [110].

Недостатнє та непрозоре використання коштів.

Управління системою БПД показало, що кошти з Державного бюджету України та інших джерел (включаючи міжнародних донорів) використовуються неефективно та нерационально, на шкоду громадянам України та в цілому громадянам, які сплачують податки до Державного бюджету, а також міжнародним спонсорам, які надають кошти на систему БПД. Користуючись наявними у вільному доступі даними, НААУ нещодавно провела громадський моніторинг ефективності діяльності Координаційного центру та регіональних центрів БПД. НААУ вважає низку цифр в статистиці та приклади витрат такими, що викликають занепокоєння та сумніви.

Кількість працівників центрів БПД щороку занадто збільшується. У 2013 році в центрах БПД працювало 125 осіб, 2015 році ця цифра сягала вже 581 особу, яку заплановано збільшити до 350023. Те ж саме можна сказати і про оплату їхньої праці, яка сягнула у 2015 році 17 725 215 грн. У 2014 році майже половина бюджету системи БПД була витрачена на утримання центрів БПД та їхніх посадовців. Кабінет Міністрів України нещодавно зменшив фінансування роботи адвокатів системи БПД, збільшивши при цьому фінансування бюрократичного апарату цієї системи. Ці суми слід також розглядати в світлі нещодавнього тендеру на реконструкцію приміщення Координаційного центру, на що було виділено приблизно 25 057 638 грн. [111].

Удосконалення системи БПД в Україні.

Деякі з основних проблем, які пов'язані з порушеннями прав обвинувачених, винагородою адвокатів і витратами державних коштів, потенційно можуть бути вирішені шляхом реформування існуючої системи. Однак фундаментальні питання підпорядкування адвокатури і потенційної загрози для незалежності судової влади та верховенства права в Україні можуть бути вирішені лише шляхом усунення державного контролю від надання БПД. Тому, на думку НААУ, необхідно докорінно змінити нинішню систему БПД і створити нову модель надання БПД та її адміністрування.

У відповідь на численні проблеми, описані в цьому звіті, Комітет законодавчих ініціатив щодо адвокатської діяльності при НААУ нещодавно ініціював збір пропозицій від адвокатської спільноти для того, щоб внести поправки до Закону про БПД. Ці пропозиції систематизуються по окремих напрямках, зокрема, пропозиції, які стосуються процедури звітності, перевірки якості надання БПД, рівного доступу до роботи в системі БПД, а також по напрямках, пов'язаних з адмініструванням і утриманням системи БПД. Після завершення цього процесу НААУ запропонує удосконалений проект закону про БПД, який буде потім представлений на розгляд до парламенту.

Хоча всі деталі залежать від збору та систематизації пропозицій від адвокатської спільноти, наразі передбачається, що така модель включатиме створення юридичної особи публічного права (наприклад, Фонду правової допомоги), яка буде заснована державою, але управлятиметься незалежно від неї адвокатською спільнотою та фінансуватиметься державою та зовнішніми донорами і спонсорами, у тому числі приватним сектором. Цей фонд розробить чіткі критерії, за якими особа матиме право на отримання БПД, при цьому буде забезпечено, щоб така допомога не надавалася всім підряд, як зараз, а лише соціально вразливим категоріям осіб, які насправді її потребують [112].

З огляду на зазначені вище проблеми, які існують в системі БПД в Україні, існує нагальна потреба в її реформуванні. Така реформа буде на користь прав людини, професійних прав та гарантій адвокатів і, в кінцевому рахунку, на користь платників податків та міжнародних донорів, чий внесок у БПД буде витрачатися більш ефективно, прозоро і підзвітно [113].

Фонд правової допомоги буде контролюватися радою, яка повинна очолюватися незалежним адвокатом, обраним в ході вільних і відкритих виборів на встановлений строк. Рада в більшості складатиметься з представників адвокатури і в меншості – з представників від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмена) і представника Міністерства фінансів. Рада матиме секретаріат з невеликою кількістю співробітників, які відповідатимуть за її функціонування. Такий склад ради,

створений за зразком інших успішних прикладів в регіоні, зможе забезпечити як повагу до прав людини, так і незалежність адвокатури, в тому числі адвокатів БПД, від держави. Передбачається, що кожен адвокат матиме право без будь-яких додаткових тестувань або перевірки кваліфікації, добровільно надавати БПД. Адже зрештою в Україні саме адвокатура покликана захищати права людини, в тому числі захист від держави; при цьому адвокатура веде Єдиний реєстр адвокатів України. Щоб мати право брати участь у справах БПД, адвокатуві просто потрібно буде надати попередню інформацію до Реєстру, що він бажає надавати БПД, по яких саме справах та в які періоди часу. Такий підхід допоможе забезпечити реалізацію вільного вибору захисника на конкурентних засадах, оскільки особа зможе вибрати собі захисника зі списку адвокатів, згенерованого правоохоронними органами з Реєстру. Адвокати, які бажатимуть надавати БПД, також матимуть можливість регулярно підвищувати свою кваліфікацію через участь у різних заходах (семінарах, тренінгах, конференціях, форумах, тощо), які будуть організовуватися вищими та регіональними органами адвокатського самоврядування [114].

Отже, існуюча система надання безоплатної правової допомоги в Україні, є недосконалою і не може гарантувати важливі основні права людини, яка її потребує. Недоліки в практиці та законодавстві надання БПД створили недопустимість тиску і контролю на адвокатів зі сторони держави. Модель БПД, яка існує наразі загрожує незалежності української адвокатури та створює серйозні корупційні ризики. З огляду на це потрібно змінити існуючу систему БПД на систему, яка забезпечить прозоре і ефективне використання коштів, які надходять до системи БПД, повагу до прав людини та дотримання професійних прав і гарантій адвокатів на прозорій, справедливій та недискримінаційній основі.

ВИСНОВКИ

Дійдемо до загальних висновків, щоб забезпечити реалізацію права на правову допомогу на всіх етапах розвитку нашої країни та інших держав. Наразі актуальними завданнями законодавця є заповнення права на правову допомогу повністю у всіх сферах суспільного життя. Існування закону для захисту права недостатньо, потрібно вдосконалити систему правової допомоги, яка вже існує за допомогою створення ефективного механізму реалізації права на правову допомогу з метою забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Безоплатна правова допомога слугує для забезпечення кваліфікованого захисту прав людини. Дає гарантію для реалізації права на отримання саме кваліфікованої безоплатної правової допомоги, держава зобов'язана, по-перше, створити умови, що сприяють підготовці кваліфікованих юристів для надання зацікавленим громадянам різних видів правової допомоги, і, по-друге, встановити для цієї мети певні професійні й кваліфікаційні критерії та вимоги. Введення такої системи безоплатної правової допомоги в Україні є необхідним кроком для наближення нашої держави до європейських та світових стандартів щодо забезпечення права людини на захист своїх інтересів.

Аналізуючи чинне законодавство робимо висновок про те, що правова допомога проявляється у формі надання консультацій, роз'яснень з питань чинного законодавства, складання процесуальних документів і юридичного представництва. Останній тип реалізується за допомогою функціонування інституту адвокатури, прокуратури і осіб, уповноважених виступати представниками у судах.

Отже, право на безоплатну правову допомогу - гарантована КУ можливість українця, іноземця, особи без громадянства, біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу.

Загалом в управлінні системою суб'єктів надання безоплатної правової допомоги робота здійснюється на належному рівні та у відповідності до європейських стандартів, але завжди є місце для вдосконалення, і саме це окреслює перспективи розвитку нашого законодавства та системи суб'єктів надання безоплатної правової допомоги населенню. Крім Координаційного центру, до системи суб'єктів надання правової допомоги входять суб'єкти, що надають безоплатну первинну правову допомогу. До таких суб'єктів належать, відповідно до ст. 9 Закону: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи.

Отже, безоплатна правова допомога – вид державної гарантії для реалізації та захисту прав і законних інтересів громадян, який здійснюється шляхом надання правової допомоги визначеним законодавством категоріям населення на підставах і в порядку, передбачених законом, за рахунок коштів бюджету. Інститут безоплатної правової допомоги є невід'ємною частиною правової системи всіх демократичних правових держав, необхідність в Україні цього інституту обумовлена в першу чергу нормами КУ та нормами міжнародного права. Однією з найважливіших проблем у сфері реалізації прав людини є доступу до безоплатної правової допомоги

За наявності інституту безоплатної правової допомоги в державі, його підтримка та правова основа підвищують рівень довіри до держави з боку її громадян, сприяє підвищенню якості і рівня життя та є однією з гарантій держави щодо забезпечення громадянам основних прав і свобод.

Наразі в українському законодавстві міжнародні стандарти прав людини мають формальне закріплення, але залишаються декларативними, оскільки не має забезпечення належного фінансування інституту безоплатної правової допомоги, що є обов'язково, відповідно до вимог міжнародної спільноти; коло суб'єктів для отримання безоплатної вторинної правової допомоги є значно вузьким і не є у відповідності до європейського «критерія нужденності»; визначення критерію якості надання безоплатної вторинної правової допомоги

та кола суб'єктів для її надання залишається спірним, що є недопустимим згідно до європейських вимог. Українським законодавством не передбачена система організації безкоштовної правової допомоги в державі особам, які потребують захисту своїх прав в міжнародних судових органах та судових і державних органах зарубіжних країн, однак визначена як рекомендаційна в міжнародних нормах. Точне закріплення вищезазначених вимог в нашому законодавстві стане гарантією реалізації конституційних прав і свобод кожного громадянина.

Існуюча система надання безоплатної правової допомоги в Україні, є недосконалою і не може гарантувати важливі основні права людини, яка її потребує. Недоліки в практиці та законодавстві надання БПД створили недопустимість тиску і контролю на адвокатів зі сторони держави. Модель БПД, яка існує наразі загрожує незалежності української адвокатури та створює серйозні корупційні ризики. З огляду на це потрібно змінити існуючу систему БПД на систему, яка забезпечить прозоре і ефективне використання коштів, які надходять до системи БПД, повагу до прав людини та дотримання професійних прав і гарантій адвокатів на прозорій, справедливій та недискримінаційній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мачехин А. Є. В пошуках суті. Мудрість тисячоліття// Адвокат. – 2011. – № 11 (134). – 912 с.
2. Конституція України : чинне законодавство станом на 10 лютого 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові). – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
3. Гончаренко С. В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій / С. В. Гончаренко // Адвокат. – 2011. – № 11 (134). – С. 12–16.
4. Адвокатура України : Навч. посіб. / В. К. Шкарупа, О. В. Філонов, А. М. Титов, Ю. Я. Кінаш ; за ред. В. К. Шкарупи. – 2-ге вид., випр. – К. : Знання, 2008. – 398 с.
5. Владимірський-Буданов М. Ф. Обзоръ истории русскаго права / Проф. Видання № 6. – К. : видання книгопродавця // М. Ф. Владимірський-Буданов, Н. Я. Оглоблина, 1909 р. – 700 с.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – С. 88. Коршенко А. В. Юридичний вісник 4 (29) 2013 27
7. Історія адвокатури України (2 видання) / Редкол. : В. В. Медведчук (голова) та інші. – К., Видавництво «СДМ – Студіо», 2002. – 286 с.
8. Личко В. С. Поняття та види правової допомоги / В. С. Личко // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 50. – С. 419–425.
9. Загальна декларація прав людини : Прийнято резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. – 2-е вид. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 18–24.
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Прийнято резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. // Права людини : зб. док. / Укл. В. С. Семенов, О. Н. Ярмиш та ін. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1997. – С. 4–25.

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – С. 270.
12. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – С. 577.
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – С. 282.
14. Про затвердження Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2013 р. № 394 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 42. – С. 33.
15. Юшкевич О.Г. Надання правової допомоги як вид соціальних послуг / О.Г. Юшкевич// Право і Безпека.- 2009.- № 1. –С. 129-135.
16. Наливайко В.С. Поняття і значення правової допомоги в Україні/ В. С. Наливайко, О.В. Таращук // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. - № 29 (52). – С. 17-23.
17. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні : навч. Посіб. / Щ. В. Кузьменко. К. : Атіка, 2007. – 156 с.
18. Андрусів В. Г. Співвідношення забезпечення адвокатурою права на захист з надання правової допомоги / В. Г. Андрусів // Бюлетень Міністерства юстиції України. -2006. № 12(62). – С. 126 – 131.
19. Шрамко Ю. Г. Конституційне регулювання інституту безоплатної правової допомоги в країнах СНД і Балтії (порівняльний аналіз) / Ю. Г. Шрамко // Віче. -2009. - №3 (240). –С. 41-43.
20. Бірюкова А. М. Щодо проекту Закону України « Про безоплатну правову допомогу», розробленого Міністерством юстиції України. Зауваження і пропозиція / а. М. Бірюкова, С. В. Гончаренко // Адвокат. – 2004.- № 1. – С.21.
21. Волков А. Б. Безоплатна юридична допомога / А. Б. Волков, а. Г. Гаврушко// Юридична практика.- 2003. - № 32 (294).
22. Барщевський М. Ю. Бізнес –адвокатура в США та Німеччині : навч. посіб /М. Ю. Барщевський. – К.: Білі альви, 2009. -64 с.

23. Про безоплатну правову допомогу : закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - №51. – Ст. 577.
24. Про соціальні послуги: закон України від 19 черв. 2003 р. № 3460 VI // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 45. – Ст. 358.
25. Пухова Т.Ю. Адвокатура та загальні принципи її роботи / Т. Ю. Пухова// - 2009.- №8.- С. 24-26.
26. Гонтаренко С. В. безоплатна правова допомога стає реальністю/ С. В. Гонтаренко, Є. Ю. Бова// Адвокат. – 2009. - №7(106). –С. 11.
27. Польська М. О. Суб'єкти відносин безоплатної правової допомоги в Україні / М. О. Польська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – № 2 (99). – 2016. – С. 76–85.
28. Про соціальні послуги : Закон України № 966- IV від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 45. – Ст. 358.
29. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 5 липня 2012 року // (Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 27. – Ст. 282.
30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) // Верховна Рада України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>
31. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні : навч. посіб. / О. В. Кузьменко. – К. : Атака, 2007. – 156 с.
32. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 446. – (поточна редакція від 05.01.2017).
33. Про Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні: Указ Президента України // Верховна Рада України Офіційний сайт

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509/2006>
34. Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні / О. Г. Яновська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 6-1. – Т. 2. – С. 199-202. – (Серія: Юриспруденція).
35. Про Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні: указ Президента України від 9 черв. 2006 р. // Урядовий кур'єр. – 2006. – 21 черв.
36. Про затвердження Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги : Постанова Кабінету міністрів України від 13 лютого 2013 р. № 394 // Верховна Рада України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/394-2013-%D0%BF>
37. Оперативна інформація по РЦ на сайт таблиця 2017 // Статистичні дані щодо діяльності системи БВПД ; Координаційний центр з надання правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://docs.google.com/spreadsheets/d/1KKKJF_PSUVGeGNb85DTJKEfoGhyFIVh3dG5HjBzHk4I/edit#gid=1036692300
38. Інфодовідка про систему БПД // Статистичні дані щодо діяльності системи БВПД ; Координаційний центр з надання правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1W80B31gxV5XrKJmXWFpXG4qpwBmBNVs7qE-IXJrcpmI/edit#gid=0>
39. Анпілогов О. В. Правове регулювання участі прокурора в адміністративному судочинстві щодо захисту прав та свобод громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Анпілогов Олег Вікторович. – Київ, 2008. – 32 с.

40. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / Р.О. Куйбіда, В. І. Шишкін ; за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. – К. : Старий світ, 2006. – 435 с.
41. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2-х т. / В. К. Матвійчук, І. О. Хар ; за заг. ред. В. К. Матвійчука. – 2-ге вид., змін. та доп. – К. : Алерта, КНТ, 2008. – Т. 1. – 787 с.
42. Савенко М. Д. Забезпечення прав і свобод людини громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3-9.
43. Гудима Д.А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження / Д.А.Гудима.–Львів: Край, 2009.–292 с.–(Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Сер. 1, Дослідження і реферати; Вип.20).
44. Антонович М.М. Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації [Електронний ресурс] / М.М. Антонович // eKMAIR.– Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2744/Antonovych_Evoliutsii_a_poniattia_prav_liudyny.pdf?sequence=1 .
45. Рабінович П.М. Соціальна сутність прав людини у світлі потребового підходу / П.М.Рабинович // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр.–Харків, 2005.–№1.–С.3–14.
46. Антонович М. М. Юридична термінологія з прав людини: походження, тлумачення, функціонування / М.Антонович // Український часопис прав людини.–1997.–№3/4.–С.19–26.
47. Бараннік Р.В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Бараннік Роман В'ячеславович; Запоріж. юрид. ін-т.–Запоріжжя, 2002.–235с.
48. Ісакова В.М. Право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В.М.Ісакова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого».–Харків, 2013.–19с.

49. Рабінович П. М. Проблеми юридичного забезпечення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / П.Рабінович // Український часопис прав людини.–Київ, 1995.–№ 2.–С.16–23.
50. Буроменський М.В. Міжнародний захист прав людини та права біженців: навч. посіб. / М.В.Буроменський.–Київ: ВАІТЕ, 2002.–160с.
51. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація / П.Рабінович, О.Венецька // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр.–Харків, 2012.–№4.–С.18–28.
- 52.Шумак І.О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією 408України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Шумак Ігор Олексійович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.–Київ, 2000.–193с.
53. Лоджук М. Т. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні: загальнотеоретичне дослідження. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Одеса, 2014. – 22 с.
54. Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2012 р. № 483/5 «Про затвердження Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0474-12>.
55. Наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5 «Про порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12>.
56. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. № 504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF>.

57. Рада Європи надала оцінку системі безоплатної правової допомоги в Україні: висновки та рекомендації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalaid.gov.ua/ua/holovna/137-veresen-2016/1836-rada-yevropy-nadala-otsinku-systemi-bezoplatnoi-pravovoi-dopomohy-v-ukraini-vysnovky-ta-rekomendatsii>.
58. Джуська А. В. Конституційне право особи на правову допомогу: методологія дослідження / А. В. Джуська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 3. – С. 38–43.
59. Порядок надання безоплатної первинної правової допомоги: Рогатинським районним управлінням юстиції Івано-Франківської області методичні рекомендації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obljustif.gov.ua/wp-content/uploads/2013/08/7>.
60. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги та підвищення якості її надання № 3044 від 07.09.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56391.
61. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.10 / Т. Б. Вільчик; наук. конс. І. Є. Марочкін; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 40 с.
62. Безоплатна правова допомога в Україні. Інформаційний дайжест. – № 10 (6). – 2015. – с. 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ulaf.org.ua/wpcontent/uploads/2015/11/Daydzhest-BPD---->
63. Меморандум про співпрацю між Національною асоціацією адвокатів України та Міністерством юстиції України у сфері надання безоплатної правової допомоги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0021323-13>
64. Рабінович П. Захист прав і правова допомога: проблеми конституційно-судової інтерпретації / П. Рабінович, Д. Гудима, В. Гончаров // Юридичний вісник України. – 2013. – № 13. – С. 6–7.

65. Стаматіна М. В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансо-ве право; інформаційне право» / М. В. Стаматіна. – Х., 2012. – С. 19.
66. Координаційний центр з надання безоплатної правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalaid.gov.ua/ua/4>. Закон України «Про прокуратуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
67. Наливайко В. С. Поняття і значення правової допомоги в Україні / В. С. Наливайко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 2.
8. Коптєв Є. Формування в Україні системи безоплатної правової допомоги / Є. Коптєв // Вісник пенсійного фонду України. – 2006. – № 6. – С.20.
68. Бежевець А. М., Морєва К. І. Безоплатна правова допомога: проблеми розвитку / А. М. Бежевець, К. І. Морєва // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 125–127.
69. Джуська А. В. Конституційне право особи на правову допомогу: методологія дослідження / А. В. Джуська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 3. – С. 38–43.
70. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс]: прийнятий 16 груд. 1966 р. резолюцією Генер. Асамблеї ООН 2200А (XXI) // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
71. Концепція Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 роки [Електронний ресурс]: Закон України від 4 лип. 2012 р. № 435 р // Координаційний центр з надання правової допомоги: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://legalaid.gov.ua>
72. Стаматіна М. В. Поняття та сутність безоплатної правової допомоги Україні / М. В. Стаматіна // Право і безпека. – 2012. – № 3 (45). – С. 135–139.

73. Наливайко В.С. Поняття та значення правової допомоги в Україні / В. С. Наливайко, О.В. Таращук // Юриспруденція: теорія і практики. – 2009. – № 2 (52). – С. 17–23.
74. Волков А. Бесплатная юридическая помощь / А. Волков, А. Гаврушко // Юридическая практика. – 2003. – 12 авг. – № 64 с.
75. Фіолевський Д. П. Адвокатура: підручник / Д. П. Фіолевський. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Алерта, 2014. – 624 с.
76. Гець О. Історичний та сучасний погляди на надання безоплатної правової до-помоги адвокатами / О. Гець // Юриспруденція: теорія і практика. – 2011. – № 11. – С. 23–27.
77. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>
78. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
79. Глобальні публікації та документи ООН [Електронний ресурс]. – Режим досту-пу: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/global-un-publications/3722-zahalna-deklaratsiia-prav-liudyny>
80. Богма А. В. Міжнародно – правові стандарти права особи на безоплатну правову допомогу та їх імплементація в законодавстві України / А.В. Богма // Вчені записки Творчого національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки . 2013. _ Т. 26 (65).№ 2-1. – Ч. 2.- С. 391- 403.
81. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР No 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043
82. Роджер Сміт. Надання безкоштовної юридичної допомоги та управління системою надання безкоштовної юридичної допомоги Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legal-collegium.com.ua/elektroniknugu/jucticiya.doc>

83. Роджер Сміт Міжнародні стандарти надання правової допомоги: порівняльний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/-mizhнародni-standarti-nadannya-pravovoyi-dopomogi-porivnyalniy-analiz.html>
84. Банчук О. А., Демкова М. С. Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України / О. А. Банчук, М. С. Демкова. – Х. : Консум, 2000. – 704 с.
85. Шестаков Л. Н. Права людини : Збірка універсальних і регіональних міжнародних документів / Л. Н. Шестаков. – К. : Право України, 2010. с. 248.
86. Статус Організації Об'єднаних Націй та Міжнародного суду : міжнародний документ від 26.06.1945 // Режим доступу.- [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_010.
87. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : міжнародний документ від 16.12.1966// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_042.
88. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : міжнародний документ від 29.11.1985// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_114.
89. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: міжнародний документ від 21.12.1965// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_105.
90. Долговір про Європейський союз : міжнародний документ від 07.02.1992// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/994_029.
91. Основні положення про роль адвокатів, прийняті 7 Конгресом ООН по запобіганню злочинам : міжнародний документ від 01.08.1990// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_835.
92. Міжнародні стандарти в сфері надання безоплатної правової допомоги : витяги із текстів і резюме документів : міжнародний документ від 29.11.1985//

Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_114.

93. Основні принципи, що стосуються ролі юристів (прийняті 8 Конгресом ООН по попередженню злочинності та ставленням до правопорушників) : міжнародний документ від 29.11.1985// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/996_204.

94. Резолюція Комітету Міністрів відносно безоплатної юридичної допомоги і консультування: Резолюція від 02.03.1978 №78 (8) // Режим доступу.- [Електронний ресурс] : <http://www.yur-info.Org.ua/doc/1601748/rezoliutsii>.

95. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_004.

96. Про питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу : Постанова КМУ від 18.04.2012 №305 // Режим доступу- [Електронний ресурс] : <http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/305-2012-%D0%BF/page>.

97.Європейська угода про передачу заяв про правову допомогу: багатостороння угода від 27.01.1977 № ETS N 092// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/994_321.

98. Рекомендація комітету Міністрів відносно безкоштовної юридичної допомоги в цивільних, комерційних, адміністративних справах : Резолюція від 18.02.1976 №(76) 5// Режим доступу.- [Електронний ресурс] : <http://www.yur-info.Org.ua/doc/1601749/rezoliutsii76-5>.

99. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя : міжнародний документ від 14.05.1981 № R(81) 7// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/994_133.

100. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи про ефективний доступ до права і правосуддя для найбідніших правосуддя : міжнародний документ від

08.08.1993 № R(93) 1// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/994_133.

101. Медіація в сімейно – правових спорах і рівність статей : Рекомендації Парламентської Асамблеї № 1639 (2003) 1 // Режим доступу.- [Електронний ресурс] : <http://www.yur-info.org/ua/doc/1601749/rezoliutsii76-5>.

102. Міжнародний пакт про громадські і політичні права: міжнародний документ від 16.12.1966 № R(81) 7// Режим доступу. - [Електронний ресурс] : http://zakon4.Rada.gov.ua/laws/show/995_043.

103. Про загальну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629 – IV //Відомості Верховної ради України. – 2004. -№ 29. –Ст. 367.

104. Розпорядження КМУ від 13 жовтня 2015 р. № 1070-р «Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству юстиції на 2015 рік // Режим доступу. - [Електронний ресурс] : (<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248556490>).

105.Громадський контроль за бюджетними коштами на безоплатну правову допомогу:куди насправді йдуть кошти? // Режим доступу. - [Електронний ресурс] : (<http://legalaid.gov.ua/images/tenders/20150715%20plan%20DZ.compressed.pdf>, с.1).

106. Ісакова В.М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя / В.М. Ісакова // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 404–410 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_67.

107. Сірош Д.М. Фінансування витрат на безоплатну правову допомогу в судочинстві України / Д.М. Сірош // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 2. – С. 102–106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_2_22.

108.Бреус С.М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів

його реалізації / С.М. Бреус // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 1. – С. 19–23.

109. Бежевець А.М. Безоплатна правова допомога: проблеми розвитку / А.М. Бежевець, К.І. Морєва // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 125–127.

110. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Личко Валерія Сергіївна; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2013. – 24 с.

111. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльноправовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.10 / Вільчик Тетяна Борисівна; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 40 с.

112. Шрамко Ю.Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Ю.Т. Шрамко; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – Київ: [б.в.], 2016. – 18 с.

113. Заборовський В.В. Професійна діяльність адвоката – це правова, юридична чи професійна правнича допомога? / В.В. Заборовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 38. – Т. 2. – С. 140–145. – (Серія «Право»).

114. Сакара Н.Ю. Правова допомога у цивільному судочинстві / Н.Ю. Сакара // В кн.: Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: моногр. / за ред. В.В. Комарова. – Харків: Право, 2016. – С. 310–343.